

КОЛЕКТИВНА
СИЛА
ЗА ПРАВА

НАРЪЧНИК ЗА ЗАЩИТАТА, КОЯТО ЕВРОПЕЙСКИЯТ СЪЮЗ НИ ДАВА

Изготвен от

Фондация „Български адвокати
за правата на човека“

БЪЛГАРСКИ
АДВОКАТИ
ЗА ПРАВАТА
НА ЧОВЕКА

Съфинансирано от Европейския съюз

Този документ е създаден в рамките на инициативата „Колективна сила за права: локална свързаност, европейски гаранции“ и се изпълнява в рамките на проект „ПАКТ“.

Инициативата е финансирана от Европейския съюз и фондация „Институт Отворено общество – София“ (ИООС).

Изразените възгледи и мнения са единствено на автора и не отразяват непременно тези на Европейския съюз или на Европейската изпълнителна агенция за образование и култура (EACEA) или на ИООС.

Нито Европейският съюз, нито EACEA, нито ИООС могат да бъдат държани отговорни за тях.

**БЪЛГАРСКИ ЦЕНТЪР
ЗА НЕСТОПАНСКО
ПРАВО**

Издание на Българския център за нестопанско право

Автор: адв. Диляна Гитева

София, 2026

СЪДЪРЖАНИЕ

УВОД

Европейското право и нашите права	2
---	---

1. ОСНОВИ

Кога Хартата на ЕС защитава моите права и как мога да я използвам?	4
--	---

2. ЖЕРТВИ НА ПРЕСТЪПЛЕНИЯ И НАСИЛИЕ

Какви права гарантира ЕС?	8
---------------------------------	---

3. РАВЕНСТВО И НЕДИСКРИМИНАЦИЯ

Как да разпознаем и защитим нарушеното право?	13
---	----

4. ОБРАЗОВАНИЕ БЕЗ ДИСКРИМИНАЦИЯ

Равен достъп и права на детето	17
--------------------------------------	----

5. ХОРАТА С УВРЕЖДЕНИЯ

Равноправие, достъпност и независимо участие	22
--	----

6. ВЪРХОВЕНСТВО НА ПРАВОТО НА ПРАКТИКА

Достъп до съд и ефективна защита.....	27
---------------------------------------	----

7. ДОБРА АДМИНИСТРАЦИЯ И ПРОЗРАЧНОСТ

Как гражданите могат да контролират властта?	31
--	----

8. КОРУПЦИЯ, ОБЩЕСТВЕНИ ПОРЪЧКИ И СИГНАЛИ

Противодействие на корупцията; обществени поръчки; сигнали за нарушения: каква защита дава ЕС?.....	35
--	----

9. ОКОЛНА СРЕДА И ЗДРАВЕ

Чиста вода, чист въздух, здравословна среда: какво гарантира правото на ЕС?	40
--	----

10. СВОБОДА НА ИЗРАЗЯВАНЕ И ГРАЖДАНСКО ПРОСТРАНСТВО

Как се случват в цифровата епоха	44
--	----

Европейското право и нашите права

Членството на България в Европейския съюз дава допълнителни гаранции за защитата на нашите права. Наред с Конституцията, българските закони и Европейската конвенция за правата на човека в много области действат и правилата на Европейския съюз.

Тези правила не са нещо абстрактно и далечно, което се отнася само до институциите в Брюксел. Те имат значение в ситуации от ежедневието, например когато кандидатствате за работа, ползвате административна или онлайн услуга, търсим защита от дискриминация или насилие, искаме достъп до информация, купуваме стока, дишаме замърсен въздух или се опитваме да защитим правата на дете или човек с увреждане.

В много от тези области правото на ЕС определя общи минимални стандарти, които България е длъжна да спазва. Понякога то предоставя конкретни права, които могат да бъдат защитени пред българска администрация или съд. В други случаи задължава държавата да промени националното законодателство или да създаде органи и процедури, чрез които тези права да могат действително да се упражняват.

Хартата на основните права на Европейския съюз е част от тази система. Тя защитава, наред с друго, човешкото достойнство, личния и семейния живот, личните данни, свободата на изразяване, равенството и недискриминацията, правата на детето и на хората с увреждания и правото на ефективна съдебна защита.

Хартата обаче не замества българската Конституция или Европейската конвенция за правата на човека и не се прилага автоматично към всеки случай в България. Когато става дума за действия на български орган, трябва да има връзка с прилагането на правото на ЕС. Това е обяснено по-подробно в първата част на наръчника.

Как правото на ЕС става част от правилата, които действат в България?

В този наръчник често се споменават регламенти, директиви и транспониране. Разликата между тях е важна, за да се разбере дали едно европейско правило вече се прилага и по какъв начин.

Регламент

Регламентът се прилага пряко във всички държави от Европейския съюз.

Не е необходимо България да приеме отделен закон, който да повтори съдържанието на регламента, за да започнат неговите правила да действат. От момента, от който регламентът е приложим, неговите разпоредби са част от действащото право и българските органи и съдилища трябва да ги прилагат.

Понякога все пак са необходими национални правила, например за това кой български орган ще следи за спазването на регламента или какви санкции ще се налагат при нарушение. Например Актът за цифровите услуги (DSA) е регламент на ЕС. Той установява правила за онлайн посредниците и платформите, включително относно модерирането на съдържание и възможностите за оспорване на определени решения.

Директива

Директивата определя какъв резултат трябва да постигнат държавите членки, но обикновено оставя на всяка държава да избере как да го въведе в националното си право. Затова след приемането на директива България трябва да прецени дали действащото законодателство отговаря на нейните изисквания и, когато е необходимо, да измени съществуващи закони или да приеме нови правила.

Директивите често определят минимални стандарти. Държавите могат да предоставят и по-висока степен на защита, когато това е допустимо по правото на ЕС. Например голяма част от европейските правила за правата на жертвите на престъпления, защитата от дискриминация и достъпността са установени с директиви и са въведени или трябва да бъдат въведени в българското законодателство.

Какво означава „транспониране“?

Транспониране означава въвеждането на изискванията на една директива в националното законодателство. В директивата се определя срок, до който държавите членки трябва да направят това. Затова в наръчника на няколко места е посочено, че дадена директива „трябва да бъде транспонирана“ до определена дата.

Когато този срок все още не е изтекъл, държавата разполага с време да приеме необходимите национални правила.

Когато срокът за транспониране е изтекъл, а директивата не е въведена правилно или изцяло, положението е по-сложно. При определени условия някои нейни разпоредби могат да имат значение и пред националните органи и съдилища, но това зависи от конкретната разпоредба и случая. Затова в подобна ситуация трябва да се проверят както директивата, така и действащото българско право.

Какво са Договорите на ЕС?

В наръчника се споменават също така Договорът за Европейския съюз и Договорът за функционирането на Европейския съюз. Те са основата на правния ред на ЕС. В тях са определени ценностите и целите на Съюза, правомощията на неговите институции и областите, в които ЕС може да приема правила.

Хартата на основните права на Европейския съюз има същата юридическа сила като тези договори.

Как да използваме този наръчник?

Целта на наръчника е да покаже как европейските правила и Хартата могат да имат значение в конкретни житейски ситуации. Отделните части разглеждат права на жертви на престъпления, равенство и недискриминация, образование, права на хората с увреждания, върховенство на правото, добра администрация, обществени поръчки и защита на сигнализиращите лица, околна среда и свобода на изразяване.

Не е необходимо човек сам да определя точната правна норма или да дава юридическа квалификация на случилото се, за да потърси помощ или да подаде сигнал. Обикновено най-важното е да опише ясно фактите – какво се е случило, кога, кой е взел решението или е извършил действието и какви са последиците.

Когато обаче целта е конкретно решение да бъде отменено или изменено, сроковете са особено важни. Сигнал до друг национален или европейски орган не винаги заменя обжалването и обикновено не спира срока за него.

Този наръчник дава обща информация и практически насоки. Той не може да замени индивидуалната правна консултация, когато конкретният случай изисква преценка на приложимия закон, сроковете и подходящото средство за защита.

Европейското право не заменя националната система за защита на правата. То я допълва, като въвежда общи стандарти и гаранции, които България е длъжна да спазва като държава членка на Европейския съюз.

1. ОСНОВИ

Кога Хартата на ЕС защитава моите права и как мога да я използвам?

Отказват ти достъп до информация. Смяташ, че си дискриминиран. Административен орган е взел решение, което засяга правата ти. В подобни ситуации възниква логичният въпрос: **„Мога ли да се позова на Хартата на основните права на Европейския съюз?“**

Краткият отговор

Понякога да, но не автоматично. Когато става дума за действия на български държавни или местни органи, Хартата се прилага, само ако конкретният случай попада в приложното поле на правото на Европейския съюз. Това е ключът към всичко останало в този наръчник.

1. Какво представлява Хартата?

Хартата на основните права на Европейския съюз събира в един документ основните права, свободи и принципи, признати в правния ред на ЕС. От 1 декември 2009 г., с влизането в сила на Договора от Лисабон, тя има същата юридическа сила като Договорите на ЕС (чл. 6, §1 ДЕС).

Тя защитава, наред с друго, човешкото достойнство, личния и семейния живот, личните данни, свободата на изразяване, равенството и недискриминацията, правата на детето и на хората с увреждания, определени социални права и правото на ефективна съдебна защита.

2. Кого задължава Хартата?

Институциите, органите, службите и агенциите на ЕС са длъжни да спазват Хартата във всички свои действия в рамките на компетентностите на Съюза.

За държавите членки правилото е по-тясно. Член 51, §1 от Хартата посочва, че те са обвързани от нея „единствено когато прилагат правото на Съюза“. Това важи за законодателя, администрацията, общините и съдилищата.

Най-важното правило

Фактът, че едно право присъства в Хартата, не е достатъчен. При действие на български орган трябва да има конкретна връзка между спора и правото на ЕС. Хартата не разширява компетентностите на Европейския съюз.

КОГА СЕ ПРИЛАГА ХАРТАТА?

3. Четири практически ситуации

Съдът на ЕС приема, че когато национална мярка попада в приложното поле на правото на ЕС, трябва да бъдат спазени и основните права по Хартата. Но тематична близост с европейското право не е достатъчна сама по себе си.

ДА	Български орган прилага регламент на ЕС. Например при прилагане на Общия регламент относно защитата на данните могат да бъдат релевантни чл. 7 и 8 от Хартата.
ДА	Прилагат се национални правила, чрез които е транспонирана директива на ЕС. Това може да е така при недискриминация, защита на жертвите на престъпления, трудови или потребителски права.
ДА	Държавен или местен орган действа в област, уредена от конкретни правила на ЕС, които са приложими към съответната мярка, например при управление на европейски средства или при прилагане на правила на ЕС за обществени поръчки, убежище или околна среда.
НЕ АВТОМАТИЧНО	Спорът е изцяло по българското право и няма конкретна връзка с норма на ЕС. Само това, че засегнатото право съществува и в Хартата, не я прави приложима.

Как Съдът на ЕС очертава границата?

	C-617/10, Åkerberg Fransson Случаят е свързан с данъчни санкции и наказателно производство за нарушения, включително по ДДС. Тъй като ДДС е уреден от правото на ЕС и държавите имат европейски задължения за неговото събиране, Съдът приема, че ситуацията попада в приложното поле на правото на ЕС и Хартата е приложима.
	C-206/13, Siragusa Национални правила за защита на културното и ландшафтното наследство са оспорени с позоваване на правото на собственост по Хартата. Съдът не установява достатъчно конкретна връзка с правото на ЕС. Изводът: не е достатъчно спорът просто да е в област, в която ЕС по принцип има известна компетентност.
	Практическа проверка Преди да търсиш „подходящ член“ от Хартата, първо потърси приложимата норма на ЕС: регламент, директива или друга конкретна европейска правна уредба. Ако такава връзка липсва, защитата може да идва от Конституцията, националното законодателство и Европейската конвенция за правата на човека.

ХАРТАТА И ДРУГИТЕ СИСТЕМИ ЗА ЗАЩИТА

4. Хартата и Европейската конвенция за правата на човека едно и също ли са?

Не. И двата акта защитават основни права, но принадлежат към различни правни системи.

	ХАРТА НА ЕС	ЕКПЧ
Правна система	Право на Европейския съюз	Система на Съвета на Европа
Кога е релевантна за България?	Когато държавен орган прилага право на ЕС	По принцип при действия на българските публични власти в обхвата на Конвенцията

Член 52, §3 от Хартата предвижда, че когато съдържащите се в нея права съответстват на права, гарантирани от Европейската конвенция за правата на човека, те имат същия смисъл и обхват като съответните права по Конвенцията. Това не е пречка правото на ЕС да предоставя по-широка защита.

5. Права и принципи: защо разликата има значение?

Хартата съдържа както права, така и принципи. Член 52, §5 предвижда, че разпоредбите, съдържащи принципи, се прилагат чрез законодателни и изпълнителни актове на ЕС и на държавите членки, когато те прилагат правото на ЕС. Позоваването на тези принципи пред съд има по-ограничена функция, свързана с тълкуването и контрола за законност на такива актове.

Пример

Член 47 съдържа право на ефективни правни средства за защита и справедлив съдебен процес. За разлика от него чл. 37 за опазването на околната среда е формулиран като принцип, който трябва да бъде включван в политиките на ЕС и гарантиран в съответствие с устойчивото развитие.

6. Как стига един спор до Съда на ЕС?

Обичайно гражданинът не „обжалва“ решение на български орган или съд директно пред Съда на Европейския съюз. Защитата започва пред компетентните национални органи и съдилища.

Нарушение → Национален орган / съд → Въпрос по право на ЕС → Съд на ЕС при преюдициално запитване

По чл. 267 ДФЕС национален съд може (а при определени условия съд, чиито решения не подлежат на обжалване, е длъжен) да отправи до Съда на ЕС въпрос за тълкуването или валидността на правото на ЕС. Съдът на ЕС дава отговор по европейското право, а националният съд решава конкретния спор.

КАКВО МОГА ДА НАПРАВЯ?

7. Пет въпроса, преди да се позовеш на Хартата

1	Кой е извършил действието? Институция на ЕС, български държавен или местен орган, съд или частноправен субект?
2	Има ли приложимо право на ЕС? Потърси конкретен регламент, директива или друга норма на ЕС, която урежда случая.
3	Каква е връзката с това право на ЕС? Не е достатъчно проблемът да е „европейски“ по тема. Нужно е националната мярка действително да попада в приложното поле на правото на ЕС.
4	Кое право или принцип от Хартата са засегнати? Едва след установяване на връзката с правото на ЕС провери коя конкретна гаранция на Хартата е релевантна.
5	Какво средство за защита имам в България? Административна жалба, специализиран орган, омбудсман или съдебно производство често са първата и най-важна стъпка.

8. Къде мога да потърся защита?

- Националните администрации и съдилища са първата линия за прилагане на правото на ЕС и за защита на индивидуалните права.
- Специализираните национални органи могат да са компетентни според темата, например [Комисията за защита на личните данни](#) или [Комисията за защита от дискриминация](#).
- До Европейската комисия може да бъде подаден сигнал за нарушение на правото на ЕС от държава членка, но Комисията не отменя индивидуални национални решения и не присъжда обезщетения.
- Европейският омбудсман разглежда случаи на лошо администриране от институции, органи, служби и агенции на ЕС, а не жалби срещу български общини или държавни органи.

Внимавай със сроковете!

Подаването на жалба до Европейската комисия не спира сроковете за обжалване по българското право. Ако целта е отмяна на конкретно решение или обезщетение, националните средства за защита обикновено са решаващи.

Три неща, които да запомним

1. Хартата е задължително право Тя има същата юридическа сила като учредителните договори на ЕС.	2. Не се прилага към всеки спор При български орган трябва да има конкретна връзка с прилагането на правото на ЕС.	3. Защитата най-често започва в България Националните органи и съдилища са основният път за индивидуална защита.
--	--	--

Основни правни източници

- [Харта на основните права на Европейския съюз](#), ОВ С 326, 26.10.2012 г., чл. 47 и 51–53.
- [Договор за Европейския съюз](#), чл. 6, §1.
- [Договор за функционирането на Европейския съюз](#), чл. 267.
- CEC, 26.02.2013 г., [Åkerberg Fransson, C-617/10](#), ECLI:EU:C:2013:105.
- CEC, 06.03.2014 г., [Siragusa, C-206/13](#), ECLI:EU:C:2014:126.
- [Европейска комисия, „Съобщаване за нарушение на правото на ЕС от страна на държава от Съюза“](#).
- [Разяснения относно Хартата на основните права](#).
- [Вашите основни права в ЕС](#).
- [Агенцията за основните права \(FRA\)](#).
- [Прилагане на Хартата на основните права на Европейския съюз при законотворчеството и разработването на политики на национално равнище](#) Ръководство.
- [Проучване на казуси, свързани с Хартата](#). Ръководство за обучители

Хартата не замества националната система за защита на правата.

**Тя добавя особено важен слой на защита там,
където се прилага правото на Европейския съюз.**

2. ЖЕРТВИ НА ПРЕСТЪПЛЕНИЯ И НАСИЛИЕ

Жертви на престъпления и насилие: какви права гарантира ЕС?

Претърпял си нападение, заплахи, сексуално или домашно насилие. Подал си сигнал, но не знаеш какво следва. **Правото на ЕС признава на жертвата собствени права на информация, подкрепа, защита и участие в производството.**

Краткият отговор

В Европейския съюз има минимални стандарти за правата, подкрепата и защитата на жертвите на престъпления. Те се прилагат независимо от гражданството и целят човекът да бъде информиран, изслушан и защитен от повторна виктимизация, сплашване и отмъщение.

1. Кого защитава европейското право?

Основният акт е **Директива 2012/29/ЕС**. Тя определя „жертва“ като физическо лице, което е претърпяло вреда: физическа, душевна (или емоционална) или икономическа, пряко причинена от престъпление. При дадени обстоятелства, както и при смърт вследствие на престъпление, определени права имат и членове на семейството.

В българското наказателно производство по-често се използва терминът „пострадал“. Европейският термин „жертва“ е по-широк и обхваща и достъпа до услуги за подкрепа извън самото процесуално участие.

2. Кои права от Хартата са в основата?

Защитата на жертвите е свързана най-вече с човешкото достойнство и неприкосновеността на личността, забраната на нечовешкото и унижително отношение, недискриминацията и правото на ефективни правни средства за защита — чл. 1, 3, 4, 21 и 47 от Хартата.

Най-важното правило

Хартата не се прилага автоматично към всеки случай на престъпление или насилие. Когато български орган прилага национални правила, чрез които се изпълнява право на ЕС, например Директива 2012/29/ЕС, трябва да бъдат спазени и релевантните права по Хартата.

ПРАВА НА ЖЕРТВАТА НА ПРАКТИКА

3. Какви права имаш като жертва?

Правата не започват едва в съдебната зала. Част от тях възникват още при първия контакт с полиция, прокуратура или служба за подкрепа.

ИНФОРМАЦИЯ	Имаш право да получиш разбираема информация за подаването на сигнал, наличната подкрепа, правната помощ, обезщетението и ролята ти в производството. Информацията трябва да бъде предоставена по начин, който можеш да разбереш, като се отчитат личните ти характеристики и евентуалните затруднения при разбирането или общуването. При необходимост се осигуряват устен и писмен превод.
ПОДКРЕПА	Достъпът до общи и специализирани услуги за подкрепа не трябва да зависи от това дали вече си подал официален сигнал. Подкрепата може да е психологическа, практическа и правна. Когато е необходимо, трябва да имаш достъп и до специализирана подкрепа, съобразена с конкретните ти нужди и с вида на престъплението, от което си пострадал/а.
ИНДИВИДУАЛНА ОЦЕНКА	Имаш право на индивидуална и своевременна оценка на твоите нужди от подкрепа и защита. Тя се извършва с твоето участие и има за цел да установи дали си изложен на риск от повторна или вторична виктимизация, сплашване или отмъщение и от какви специални мерки за подкрепа и защита се нуждаеш.
ЗАЩИТА	Органите трябва да ограничават риска от повторна и вторична виктимизация, сплашване, отмъщение и ненужен контакт с извършителя. Трябва да се пазят и личният живот и достойнството на жертвата. Когато индивидуалната оценка установи специфични нужди от защита, могат да бъдат приложени специални мерки при разпита и по време на съдебното производство, така че участието ти в него да не води до допълнително травмиране. За децата жертви се прилагат допълнителни гаранции, като най-добрият интерес на детето е водещо съображение.
УЧАСТИЕ	Като пострадал от престъпление имаш право да участваш в наказателното производство и да бъдеш информиран за правата си. Конкретните ти права зависят от етапа на производството и от качеството, в което участваш в него. Например можеш да бъдеш изслушан, да представяш доказателства и искания, а в съдебното производство при предвидените от закона условия да участваш като частен обвинител и/или граждански ищец. Имаш право да получаваш информация за развитието и изхода на производството в предвидените от закона случаи. При определени условия имаш право да бъдеш информиран и за решението да не се продължи разследването или наказателното преследване и за възможностите за неговото обжалване.
ПРАВНА ПОМОЩ И ОБЕЗЩЕТЕНИЕ	Като пострадал от престъпление можеш да получиш правна помощ, ако отговаряш на предвидените в закона условия. Правната помощ може да включва консултация и подготовка на документи, както и представителство от адвокат в производството. Специално право на правна помощ е предвидено за пострадалите от домашно насилие, сексуално насилие или трафик на хора, които не разполагат със средства и желаят да ползват адвокатска защита. Имаш право да търсиш обезщетение от извършителя за причинените от престъплението имуществени и неимуществени вреди, включително чрез предявяване на граждански иск в наказателното производство. За пострадалите от определени тежки престъпления съществува и възможност за финансова компенсация от държавата при условията и по реда, предвидени в Закона за подпомагане и финансова компенсация на пострадали от престъпления.

4. Какво е „индивидуална оценка“?

Защитата трябва да е според конкретните нужди и рискове

Органите следва да преценят дали конкретната жертва има специални нужди от защита. От значение могат да бъдат видът и тежестта на престъплението, отношенията с извършителя, рискът от повторно насилие, възрастта, увреждането, комуникационните нужди и други лични обстоятелства.

Какви рискове се оценяват?

Оценката на риска има за цел да установи какви опасности могат да възникнат за жертвата след извършването на престъплението и как те могат да бъдат предотвратени или ограничени. Рискът се преценява според конкретната ситуация на жертвата и може да се променя с течение на времето, поради което при необходимост оценката следва да бъде актуализирана.

Повторна виктимизация означава жертвата отново да бъде подложена на престъпление или насилие, включително от същия извършител. Вторична виктимизация е допълнителното страдание или травмиране, причинено не от самото престъпление, а от начина, по който жертвата е третирана след него, например ненужно многократно разказване на преживяното, обвиняване за случилото се или отношение, което не зачита нейните нужди и достойнство. Оценяват се също рисковете от сплашване и отмъщение.

Особено важно при деца

Децата жертви се приемат за особено уязвими към повторна виктимизация, сплашване и отмъщение. Разпитите и другите процесуални действия трябва да бъдат организирани така, че да ограничават допълнителната травма и да отчитат най-добрия интерес на детето.

НАСИЛИЕ И СПЕЦИАЛНА ЗАЩИТА

5. Какво е различното при домашно и сексуално насилие?

При домашно, сексуално и основано на пола насилие рискът често не приключва с единичния инцидент. Затова европейските стандарти поставят особен акцент върху оценката и управлението на риска, специализираната подкрепа, поверителността и мерките срещу повторно насилие.

	ОБЩА ЗАЩИТА	ПРИ ПОВИШЕН РИСК
Подкрепа	Информация, психологическа и практическа помощ	Специализирани услуги, кризисна помощ и подходящо настаняване
Защита	Мерки срещу сплашване и повторна виктимизация	Индивидуално управление на риска и ограничаване на контактите с извършителя

[Директива \(ЕС\) 2024/1385](#) относно борбата с насилието над жени и домашното насилие създава обща рамка на ЕС за предотвратяване и противодействие на тези форми на насилие. Тя въвежда минимални правила за определени престъпления, включително гениталното осакатяване на жени, принудителния брак и някои форми на насилие в цифрова среда. Особено място е отделено на правата и защитата на жертвите: достъпни и сигурни начини за подаване на сигнали, включително онлайн; право на информация; индивидуална оценка на нуждите от подкрепа и защита и на риска, свързан с извършителя; спешни ограничителни мерки и заповеди за защита при непосредствена опасност;

защита на личния живот; достъп до обезщетение от извършителя; както и общи и специализирани услуги за подкрепа, които трябва да бъдат съобразени с конкретните нужди на жертвата. Специални гаранции са предвидени за децата жертви, жертвите на сексуално насилие и други лица, изложени на повишен риск. Директивата предвижда също мерки за превенция, повишаване на осведомеността и обучение на специалистите, както и изисквания за координация между компетентните органи и организации, събиране на данни и наблюдение на предприетите мерки. Държавите членки трябва да я транспонират до 14 юни 2027 г.

Важно за 2026 г.

Тъй като към 2026 г. срокът за транспониране на Директива (ЕС) 2024/1385 в националното законодателство все още не е изтекъл, част от предвидените в нея гаранции все още не са изрично уредени в българското право.

6. Актуална информация, свързана с правата на жертвите?

През 2026 г. ЕС прие **Директива (ЕС) 2026/1472**, която изменя Директива 2012/29/ЕС. Сред новите мерки са по-лесен достъп до информация и подкрепа, по-силна защита на личните данни, специализирани услуги за деца и мерки за по-ефективно получаване на присъдено обезщетение.

Основният срок за транспониране е 2 юли 2028 г.

КАКВО МОГА ДА НАПРАВЯ?

7. Пет практически стъпки

1	При непосредствена опасност. Обади се на 112. Безопасността е на първо място; не събирай доказателства по начин, който увеличава риска за теб.
2	Подай сигнал и поискай информация. Обърни се към полицията или прокуратурата и попитай как ще бъдеш уведомяван за развитието на производството и какви права имаш като пострадад.
3	Кажи от каква защита се нуждаеш. Посочи заплахи, преследване, риск от повторно насилие, нужда от превод, достъпна комуникация или друго обстоятелство, което налага специални мерки.
4	Потърси подкрепа и правна помощ. Не е необходимо да чакаш края на наказателното производство, за да потърсиш психологическа, практическа или правна подкрепа.
5	Пази важните документи. Медицински документи, съобщения, снимки и данни за свидетели могат да са важни. При домашно насилие провери и отделния ред за защита по Закона за защита от домашното насилие.

8. Къде мога да потърся помощ?

- Полицията и прокуратурата: за подаване на сигнал и наказателноправна реакция.
- Съдът: за участие в наказателното производство, обезщетение и, при домашно насилие, за мерки по специалния ред за защита.
- Националното бюро за правна помощ и адвокат: за правна консултация и представителство при условията на закона.
- Организации и специализирани услуги за подкрепа: за психологическа, социална и практическа помощ.

Не смесвай подкрепата с подаването на сигнал

По европейските стандарти достъпът до услуги за подкрепа не трябва да зависи от това дали вече е подаден официален сигнал. Ако си в опасност обаче, търси незабавна помощ от компетентните органи.

Три неща, които да запомним

1. Жертвата има собствени права	2. Защитата трябва да е според нуждите и риска	3. Провери кое право действа сега
Информацията, подкрепата, защитата и участието са част от правната рамка, а не услуга по желание.	Дете или човек в риск от повторно насилие може да има нужда от специални мерки и има право на индивидуална оценка.	ЕС прие нови правила през 2024 и 2026 г., но част от тях все още очакват транспониране в България.

Основни правни източници

- [Харта на основните права на Европейския съюз](#), ОВ С 326, 26.10.2012 г., чл. 1, 3, 4, 21, 47 и 51.
- [Директива 2012/29/ЕС за минималните стандарти за правата, подкрепата и защитата на жертвите на престъпления](#).
- [Директива \(ЕС\) 2024/1385 относно борбата с насилието над жени и домашното насилие](#).
- [Директива \(ЕС\) 2026/1472 за изменение на Директива 2012/29/ЕС](#).
- [Директива 2004/80/ЕО относно обезщетението на жертвите на престъпления](#).
- [Директива 2011/36/ЕС относно предотвратяването и борбата с трафика на хора и защитата на жертвите от него](#).
- [Директива \(ЕС\) 2024/1712 на Европейския парламент и на Съвета от 13 юни 2024 година за изменение на Директива 2011/36/ЕС относно предотвратяването и борбата с трафика на хора и защитата на жертвите от него](#)
- [Директива 2011/93/ЕС относно борбата със сексуалното насилие и със сексуалната експлоатация на деца, както и с детската порнография](#)
- Наказателно-процесуален кодекс; Закон за подпомагане и финансова компенсация на пострадали от престъпления; Закон за защита от домашното насилие.

Европейските правила не заместват националната защита.

**Те изискват жертвата да бъде третирана с достойнство,
да получи разбираема информация и подкрепа
и да бъде защитена от допълнително насилие и травма.**

3. РАВЕНСТВО И НЕДИСКРИМИНАЦИЯ

Равенство и недискриминация: как да разпознаем и защитим нарушеното право?

Отказват ти услуга заради етническия ти произход. Работодател казва, че си „твърде възрастен“. Правило, което изглежда еднакво за всички, на практика поставя определена група в по-неблагоприятно положение. **Това може да е дискриминация, но не всяка разлика в третирането е незаконна.**

Краткият отговор

Правото на ЕС забранява дискриминацията и изисква равно третиране, но конкретната защита зависи от признака и от областта, в която възниква проблемът. Българският Закон за защита от дискриминация осигурява и по-широка национална защита в редица случаи.

1. Какво означават равенството и недискриминацията?

Член 20 от Хартата прогласява, че всички хора са равни пред закона. Член 21 забранява дискриминацията, а член 23 изисква равенство между жените и мъжете, включително в заетостта, труда и възнаграждението.

Равното третиране не винаги означава механично еднакво третиране. Понякога законът допуска или изисква специални мерки, например разумни улеснения за човек с увреждане или мерки в полза на по-слабо представен пол.

2. По кои признаци е забранена дискриминацията?

Хартата посочва, наред с друго, пол, раса, цвят на кожата, етнически или социален произход, език, религия или убеждения, политически и други мнения, принадлежност към национално малцинство, имуществено състояние, рождение, увреждане, възраст и сексуална ориентация. В приложното поле на Договорите е забранена и дискриминацията по гражданство.

Най-важното правило

Широкият списък в Хартата не означава, че всяка ситуация автоматично попада под правото на ЕС. За да се приложи Хартата, конкретната ситуация трябва да попада в приложното поле на правото на ЕС. Дори когато такава връзка липсва, защитата по българския Закон за защита от дискриминация може да остане приложима.

КАК ДА РАЗПОЗНАЕМ ДИСКРИМИНАЦИЯТА?

3. Четири често срещани форми

Дискриминацията невинаги е очевидна и невинаги се изразява в открито неравно третиране. Правото разпознава различни форми на дискриминация, включително такива, при които едно привидно неутрално правило на практика поставя определени хора в по-неблагоприятно положение. Правото разпознава и по-скрити форми на неравно третиране.

ПРЯКА	Едно лице е третирано по-неблагоприятно от друго в сравнима ситуация именно заради защитен признак. Пример: отказ на услуга поради етнически произход.
НЕПРЯКА	Привидно неутрално правило поставя определена група в особено неблагоприятно положение, освен ако правилото е обективно оправдано и пропорционално. Пример: изискване за непрекъснат трудов стаж, което може да постави в особено неблагоприятно положение жените, тъй като те по-често прекъсват работа, за да полагат грижи за деца, възрастни или болни членове на семейството.
ТОРМОЗ	Нежелано поведение, свързано със защитен признак, което накърнява достойнството и създава сплашваща, враждебна, унижителна или обидна среда.
ПРЕСЛЕДВАНЕ	Неблагоприятно третиране, защото човек е подал жалба за дискриминация, дал е сведения или е подкрепил друг при търсене на защита.

4. Кога различното третиране може да е допустимо?

	Равно третиране не означава винаги едно и също Някои различия са допустими или необходими, когато законът ги предвижда. Например разумните улеснения за човек с увреждане целят реално равенство, а не привилегия. Позитивни мерки могат да бъдат допустими и за преодоляване на фактическо неравенство.
	Не всяка несправедливост е дискриминация Обикновено трябва да има връзка със защитен признак или правило, което поставя определена група в особено неблагоприятно положение. Грубо, непоследователно или несправедливо отношение само по себе си не е непременно дискриминация.

КЪДЕ ДЕЙСТВА ПРАВОТО НА ЕС И КАК СЕ ДОКАЗВА?

5. Еднаква ли е европейската защита за всички признаци?

Не. Освен правилата в Договорите и Хартата ЕС приема и други актове, например директиви и регламенти. Те се наричат *вторично право на ЕС* и уреждат по-подробно защитата срещу дискриминация. Тази защита обаче не е еднаква за всички признаци: за някои от тях правилата на ЕС забраняват дискриминацията в повече области от живота, а за други, само в определени области, например заетостта и труда. Затова при конкретен случай е важно да се провери не само по какъв признак е извършена предполагаемата дискриминация, но и в коя област се е случила.

	В КОИ ОБЛАСТИ СЕ ПРИЛАГА ЗАЩИТАТА	КЛЮЧОВИ АКТОВЕ НА ЕС
Раса / етнически произход	Заетост, образование, социална закрила и предимства, достъп до стоки и услуги, включително жилище	Директива 2000/43/ЕО
Религия / убеждения, увреждане, възраст, сексуална ориентация	Главно заетост, професии и професионално обучение	Директива 2000/78/ЕО

Защитата срещу дискриминация по пол е уредена в няколко акта на ЕС и обхваща различни области, сред които заетостта и равното заплащане, достъпът до стоки и услуги, социалното осигуряване и самостоятелната заетост. Българският Закон за защита от дискриминация обхваща по-широк кръг признаци и обществени сфери от минималната рамка на отделните директиви на ЕС.

Важно за 2026 г.

През март 2026 г. България измени Закона за защита от дискриминация (ДВ, бр. 30/2026) във връзка с новите стандарти на ЕС за органите по въпросите на равенството. При конкретен спор винаги използвай актуалната редакция на закона.

6. Как се доказва дискриминация?

Не е необходимо да разполагаш с признание от типа „отказвам ти заради възрастта“. Ако представиш факти, от които може да се предположи дискриминация, тежестта преминава върху ответника да докаже, че принципът на равно третиране не е нарушен. Това не отменя нуждата от конкретни първоначални факти.

Полезни могат да бъдат обяви, писмени откази, имейли и съобщения, вътрешни правила, свидетели, данни за начина, по който са третирани други лица, статистика и ясна хронология на събитията.

КАКВО МОГА ДА НАПРАВЯ?

7. Пет практически стъпки

1	Опиши точно какво се е случило. Запиши кой е взел решението, кога, в каква ситуация и какво е било неблагоприятното третиране. Опитай да установиш и защитения признак.
2	Пази доказателствата. Съхрани обяви, писма, имейли, съобщения, откази, вътрешни правила и данни за свидетели. При непряка дискриминация може да са важни и статистически данни.
3	Провери подходящия път и сроковете. Можеш да сезираш Комисията за защита от дискриминация или да търсиш съдебна защита. За производство пред КЗД законът предвижда тригодишен срок от нарушението.
4	Формулирай каква защита искаш. Пред КЗД може да се иска установяване и преустановяване на дискриминацията и други мерки по закона. Пред съда могат да се искат и възстановяване на положението и обезщетение за вреди.
5	Документирай и ответните действия. Ако след жалбата бъдеш наказан, уволнен, заплашван или третиран по-зле заради търсената защита, това може да представлява забранено преследване.

8. Къде мога да потърся помощ?

- Комисията за защита от дискриминация: независим специализиран държавен орган, който установява нарушения, постановява мерки за преустановяването им, налага санкции и дава задължителни предписания.
- Съд: по Закона за защита от дискриминация може да установи нарушението, да разпорежи преустановяването му и възстановяване на положението и да присъди обезщетение за вреди.
- Адвокат и правна помощ: за избор на правилния ред, преценка на доказателствата и представителство при условията на закона.
- Организации за защита на правата и синдикати: според случая могат да дадат информация, подкрепа и при законовите условия да участват в защитата.

Три неща, които да запомним

1. Търси връзката със защитен признак	2. Неутрално правило също може да дискриминира	3. Първоначалните факти са решаващи
Не всяко несправедливо отношение е дискриминация. Важно е защо и спрямо кого възниква неблагоприятното третиране.	Неп пряката дискриминация често се крие в общо правило, което на практика засяга определена група по-силно.	Когато има достатъчно факти за предположение за дискриминация, ответникът трябва да докаже, че равното третиране не е нарушено.

Основни правни източници

- [Харта на основните права на Европейския съюз](#), ОВ С 326, 26.10.2012 г., чл. 20, 21, 23, 47 и 51.
- [ДФЕС](#), чл. 19 и 157.
- [Директива 2000/43/ЕО относно равното третиране без разлика на раса или етнически произход](#).
- [Директива 2000/78/ЕО относно равното третиране в областта на заетостта и професиите](#).
- [Директива 2004/113/ЕО](#) и [Директива 2006/54/ЕО](#) относно равното третиране на жените и мъжете.
- Директиви (ЕС) [2024/1499](#) и [2024/1500](#) относно стандартите за органите по въпросите на равенството.
- Закон за защита от дискриминация.

Равенството не изисква всички винаги да бъдат третирани по един и същ начин.

То изисква различията да не се превръщат в необосновано неблагоприятно третиране, свързано със защитен признак, и да има ефективен път за защита.

4. ОБРАЗОВАНИЕ БЕЗ ДИСКРИМИНАЦИЯ

Образование без дискриминация: равен достъп и права на детето

Отказват да запишат дете в училище заради етническия му произход. Ученици от определена група са отделени в самостоятелна паралелка. Важно решение се взема, без детето изобщо да бъде чуто. Какви права има детето в тези ситуации и каква защита предоставя правото на ЕС?

Краткият отговор

Хартата на ЕС признава право на образование и забранява дискриминацията. При децата трябва да се отчита и тяхното мнение и най-добър интерес. В образованието правото на ЕС дава особено ясна защита срещу дискриминация по раса или етнически произход, а българското право осигурява по-широка защита и по други признаци.

Как се определя най-добрият интерес на детето?

Най-добрият интерес на детето не се определя според това какво възрастните или институциите смятат по принцип за „добро за децата“. Той се преценява индивидуално за всяко дете и за конкретното решение, което трябва да бъде взето. Отчитат се неговото мнение според възрастта и зрелостта му, неговата личност и семейна среда, отношенията с родителите и други близки хора, необходимостта от сигурност и стабилност, здравето и образованието му, както и евентуална уязвимост или риск от насилие и други вреди.

Мнението на детето е важна част от тази преценка, но не е единственият фактор. Бедността, жилищните затруднения или необходимостта семейството да получава социална подкрепа сами по себе си не означават, че отделянето на детето от неговото семейство е в негов най-добър интерес. Запазването на семейните отношения и възможността детето да расте в своето семейство също трябва да бъдат взети предвид. Отделянето на детето от родителите е крайна мярка и следва да се предприема само когато това е необходимо за неговата защита. Когато трудностите в семейството могат да бъдат преодолені чрез подходяща подкрепа, първо трябва да се търсят мерки, които позволяват на детето да остане със своето семейство.

Когато различни права и интереси трябва да бъдат съпоставени, органът следва да обясни кои обстоятелства е взел предвид и защо конкретното решение защитава най-добрия интерес именно на това дете.

Образованието е право, а не привилегия, и детето има собствени права в решенията, които го засягат.

1. Какво гарантира правото на образование?

Член 14 от Хартата признава на всеки право на образование и достъп до професионално и продължаващо обучение. Правото включва възможността да се получи безплатно образование. Хартата зачита и правото на родителите да осигуряват образованието и обучението на децата си в съответствие със своите религиозни, философски и педагогически убеждения при условията на националното право.

Организацията и съдържанието на училищното образование остават основно отговорност на държавите членки. Това обаче не позволява националните правила да се прилагат в нарушение на действащото право на ЕС, включително правилата за равно третиране.

2. Какво означава равен достъп до образование?

Равният достъп означава детето да не бъде поставяно в по-неблагоприятно положение при прием, обучение, оценяване, участие в училищния живот или достъп до образователни възможности заради защитен признак. Член 21 от Хартата забранява дискриминацията, а член 22 изисква зачитане на културното, религиозното и езиковото многообразие.

КОГА ОБРАЗОВАНИЕТО Е ДИСКРИМИНАЦИОННО?

3. Четири често срещани форми на дискриминация в образованието

Неравното третиране в образованието невинаги е явен отказ на достъп до него. Проблемът може да идва от общо правило, от средата в училище или от начина, по който са организирани класовете и училищата.

ПРЯКА	Дете е третирано по-неблагоприятно от друго в сравнима ситуация именно заради защитен признак. Пример: отказ за записване поради етнически произход.
НЕПРЯКА	Привидно неутрално правило поставя определена група в особено неблагоприятно положение, освен ако е обективно оправдано и пропорционално. Пример: училището разпределя децата в паралелки според резултатите от писмен тест на български език. Това на пръв поглед неутрално основание може да постави в особено неблагоприятно положение деца, за които българският не е майчин език, и на практика да доведе до обособяването им в отделни паралелки.
ТОРМОЗ	Нежелано поведение, свързано със защитен признак, което накърнява достойнството на детето и създава сплашваща, враждебна, унижителна или обидна среда.
СЕГРЕГАЦИЯ	Отделяне на деца в различни училища, сгради, класове или групи по начин, който фактически ги разделя по раса или етнически произход и ги поставя в неравностойно положение.

4. Какво е образователна сегрегация?

Не всяко различно обучение е забранено

Езикова подкрепа, допълнително обучение или индивидуални мерки могат да бъдат необходими, когато отговарят на реалните потребности на детето. Те не трябва да се превръщат в автоматично, продължително или етнически обособено обучение, което ограничава възможностите за участие в общата образователна среда.

ПРАВА НА ДЕТЕТО И КЪДЕ ДЕЙСТВА ПРАВОТО НА ЕС

5. Какви специфични права има детето?

Член 24 от Хартата поставя детето в центъра на решенията, които го засягат. То не е само обект на грижа от родители, училище и институции, а носител на всички основни права, които трябва да бъдат спазвани като се отчита възрастта и зрелостта на детето.

	ГАРАНЦИЯ ПО ХАРТАТА	КАКВО ОЗНАЧАВА НА ПРАКТИКА
Мнение на детето	Детето може свободно да изразява мнението си по въпросите, които го засягат.	Мнението трябва реално да бъде чуто и взето предвид според възрастта и зрелостта му. Това не означава, че детето решава само.
Висш интерес	Висшият интерес на детето трябва да е от първостепенно значение.	При решение за прием, преместване, подкрепа или организация на обучението органът трябва да прецени конкретното въздействие върху детето, а не само удобството на системата.

Правата на родителите по член 14, параграф 3 и правата на детето по член 24 трябва да се разглеждат заедно. Родителският избор е важен, но не оправдава дискриминация или решение, което пренебрегва най-добрия интерес и гласа на детето. Пример: родители се съгласяват детето им да бъде насочено към специално училище, без да са получили достатъчно информация за причините за това решение, възможните алтернативи и последиците за бъдещото му образование. Родителското съгласие само по себе си не е достатъчно, ако решението води до дискриминация или не отчита индивидуалните потребности, най-добрия интерес и мнението на детето.

Член 22 допълва тази рамка със зачитане на културното, религиозното и езиковото многообразие.

6. Каква защита от дискриминация предоставя правото на ЕС в образованието?

Директива 2000/43/ЕО забранява пряката и непряката дискриминация по раса или етнически произход и изрично обхваща образованието. Това означава например, че училище не може да откаже прием на дете или да го третира по-неблагоприятно заради неговия етнически произход. Когато са представени факти, които дават основание да се предполага, че е имало дискриминация, другата страна трябва да докаже, че принципът на равно третиране не е нарушен.

Защитата на ЕС срещу дискриминация по религия или убеждения, увреждане, възраст и сексуална ориентация не обхваща по същия начин общото училищно образование. Българският Закон за защита от дискриминация предоставя по-широка защита и забранява дискриминацията в образованието и по тези и други защитени признаци.

Правото на ЕС защитава и децата на хора, които работят в друга държава от ЕС. Ако например българско семейство се премести във Франция и единият родител работи там, детето има право да бъде прието в училище при същите условия като децата на френските граждани. Училището не може да поставя допълнителни условия за прием само защото детето или родителите му са граждани на друга държава от ЕС.

КАКВО МОГА ДА НАПРАВЯ?

7. Пет практически стъпки

1	Опиши конкретното решение или практика. Запиши кой е взел решението, кога, как засяга детето и с кои други деца може да се сравни положението му. Ако е възможно, отбележи и защитения признак.
2	Поискай писмена информация и мотиви. При спор за прием, преместване, оценяване или друга мярка поискай решението, правилата и относимите мотиви. По Закона за защита от дискриминация ръководителят на обучаваща институция дължи информация при твърдение за нарушение.
3	Пази доказателствата. Съхрани заявления, откази, заповеди, електронни съобщения, вътрешни правила, данни за разпределението на учениците и сведения за свидетели. При сегрегация и непряка дискриминация могат да са важни и статистически данни.
4	Провери дали детето е било чуто. Когато решението пряко засяга детето, провери дали му е била дадена реална възможност да изрази своето мнение и дали то е било взето предвид според възрастта и зрелостта му. Ако това не е направено, поискай детето да бъде изслушано или мнението му да бъде установено по подходящ за неговата възраст начин.
5	Избери навреме подходящия ред за защита. Според случая можеш първо да се обърнеш към директора на училището, а когато проблемът не бъде решен или се отнася до действие или решение на училището, към съответното Регионално управление на образованието (РУО). При твърдение за дискриминация можеш да подадеш жалба до Комисията за защита от дискриминация (КЗД) или да потърсиш защита по съдебен ред. За образуване на производство пред КЗД законът предвижда тригодишен срок от извършването на нарушението.

8. Къде мога да потърся помощ?

- Комисията за защита от дискриминация: разглежда жалби за дискриминация, включително в образованието, установява нарушения и може да постановява мерки и санкции. КЗД не присъжда обезщетения за вреди на пострадалия от дискриминация.
- Училището, общината, регионалното управление на образованието и Министерството на образованието и науката: според вида на институцията и конкретния акт могат да имат правомощия по приема, организацията на обучението и контрола. За повече информация и контакти: [регионални управления на образованието](#) и [приемна на Министерство на образованието и науката](#).
- Съдът: по Закона за защита от дискриминация може да установи нарушението, да разпреди преустановяването и възстановяване на положението и да присъди обезщетение за вреди.
- Омбудсманът, адвокат и правна помощ: могат да съдействат при защита на правата на детето, избор на подходящ ред и представителство при условията на закона.

Внимавай със сроковете и с вида на акта

Ако искаш конкретна заповед или решение да бъде отменено или изменено, то обикновено се обжалва по административен ред пред по-горестоящия орган или пред съда. Подаването на жалба до КЗД, сигнал до омбудсмана или до друг орган не замества това обжалване и не спира сроковете.

Три неща, които да запомним

1. Образованието трябва да е достъпно без дискриминация

Особено ясна европейска защита има при дискриминация по раса или етнически произход, включително при прием и обучение.

2. Сегрегацията в образованието е форма на дискриминация

Разделянето на деца според етническата им принадлежност в отделни класове или училища може да доведе до неравен достъп до качествено образование и трайното им изключване.

Подобен проблем може да възникне и при децата с увреждания. Увреждането само по себе си не е достатъчна причина едно дете да бъде отделено от останалите ученици или насочено към специално образование. Трябва да се преценят индивидуалните му потребности и каква подкрепа и разумни улеснения са необходими, за да може то да участва пълноценно в общото образование.

3. Детето е участник в решението

Мнението му трябва да бъде чуто, а най-добрият му интерес да е първостепенно съображение при действията, които го засягат.

Основни правни източници

- [Харта на основните права на Европейския съюз](#), ОВ С 326, 26.10.2012 г., чл. 14, 21, 22, 24, 47 и 51.
- [ДФЕС](#), чл. 165.
- [Директива 2000/43/ЕО относно равното третиране без разлика на раса или етнически произход](#).
- [Директива 2000/78/ЕО относно равното третиране в областта на заетостта и професиите](#).
- [Директива \(ЕС\) 2024/1499 относно стандартите за органите по въпросите на равенството](#).
- [Регламент \(ЕС\) № 492/2011 относно свободното движение на работници](#), чл. 10.
- [Конвенция на ООН за правата на детето](#), чл. 3, 12, 28 и 29.
- Закон за защита от дискриминация, чл. 29-35, 50-53 и 71; Закон за предучилищното и училищното образование.

Равният достъп до образование означава повече от отворена врата на училището.

Детето трябва да може да учи без дискриминация и сегрегация, да бъде чуто и защита на най-добрите му интереси да бъде от първостепенно значение.

5. ХОРА С УВРЕЖДЕНИЯ

Хората с увреждания: равноправие, достъпност и независимо участие

Не можеш да влезеш в обществена сграда без чужда помощ. Онлайн услуга не работи с екранен четец. Работодател отказва промяна на работното място, която би ти позволила да работиш. **Барьерите, а не само увреждането, често превръщат равните права в недостъпни права.**

Краткият отговор

Правото на ЕС забранява дискриминацията поради увреждане и в определени области налага конкретни задължения за разумни улеснения и достъпност. Целта е човекът да може да участва равноправно и колкото е възможно по-независимо, а не само формално да е подчинен на „същите правила“ като всички.

1. Какво означава равноправие за хората с увреждания?

Член 21 от Хартата забранява дискриминацията, включително поради увреждане. Член 26 допълва тази рамка с принципа, че хората с увреждания трябва да се ползват от мерки, които осигуряват автономност, социална и професионална интеграция и участие в живота на общността.

ЕС и България са страни по Конвенцията на ООН за правата на хората с увреждания и тя е важна за тълкуването на правото на Съюза.

2. Достъпност и разумни улеснения едно и също ли са?

Не. Достъпността е общо, предварително изискване средата, продуктът или услугата да могат да се използват от възможно най-широк кръг хора. Разумното улеснение е индивидуална мярка за конкретен човек, когато без нея той не може да упражни право или да участва наравно с останалите.

Как изглежда това на практика?

Достъпност: сградата има рампа или асансьор, информацията на интернет страницата може да се използва с екранен четец, а видеоматериалите имат субтитри. Това са мерки, които предварително правят средата и услугите достъпни за повече хора.

Разумно улеснение: служител с увреждане получава адаптирано работно място или промяна в организацията на работното време; на човек със зрително увреждане документ се предоставя в достъпен за него формат; на човек с увреден слух се осигурява жестов превод, когато това е необходимо, за да може да участва пълноценно. Това са мерки, съобразени с потребностите на конкретния човек.

РАВНОПРАВИЕ И ДОСТЪПНОСТ НА ПРАКТИКА

3. Четири начина да се премахнат барьерите

Равенството не се изчерпва с правилото „третирай всички еднакво“. Понякога еднаквото правило запазва бариерата; друг път е необходимо средата да бъде достъпна предварително или да се направи индивидуална промяна.

НЕДИСКРИМИНАЦИЯ	Човек не може да бъде третиран по-неблагоприятно поради увреждане. Привидно неутрално правило също може да бъде дискриминационно, ако поставя хората с увреждания в особено неблагоприятно положение, освен ако правилото преследва законна цел и е подходящо и необходимо за постигането ѝ.
РАЗУМНИ УЛЕСНЕНИЯ	Необходими и подходящи промени за конкретен човек, за да може той да упражнява правата си и да участва наравно с останалите, които не налагат непропорционална тежест. В заетостта Директива 2000/78/ЕО изрично задължава работодателя да осигурява подходящо приспособяване.
ДОСТЪПНОСТ	Общо изискване средата, информацията, продуктът или услугата да могат да бъдат възприемани и използвани от хора с различни увреждания, без всеки да трябва първо да иска индивидуално изключение.
УНИВЕРСАЛЕН ДИЗАЙН	Проектиране от самото начало за възможно най-широк кръг ползватели. То не изключва помощни технологии или индивидуални улеснения, когато са необходими.

4. Какво може да е разумно улеснение на работа?

	Мярката зависи от конкретния случай Възможни са адаптирано оборудване, промяна на работното място или работното време, достъпна комуникация, преразпределяне на несъществени задачи или друга подходяща организация. В дело C-485/20, HR Rail, Съдът на ЕС приема, че и преназначаване на друга свободна длъжност може да е подходящо приспособяване, ако лицето има необходимите умения и мярката не създава непропорционална тежест.
	Няма автоматично право на всяка поискана мярка Работодателят може да откаже мярка, която би наложила непропорционална тежест. Преценката трябва да е конкретна и да отчита разходите, размера и ресурсите на организацията и наличната публична подкрепа. Общото твърдение „твърде трудно е“ не заменя такава преценка.

ДОСТЪПНОСТ И КЪДЕ ДЕЙСТВА ПРАВОТО НА ЕС

5. В кои области има конкретни правила на ЕС?

Европейската защита не е еднаква във всички области на обществения живот. Най-ясните практически задължения идват от конкретни актове на вторичното право.

ОБЛАСТ	КАКВО ИЗИСКВА ЕС	ОСНОВЕН АКТ
Заестост	Забрана на дискриминацията и подходящо приспособяване при достъп до работа, условия на труд, професионално обучение и развитие.	Директива 2000/78/ЕО
Сайтове и мобилни приложения на публични органи и организации	Сайтовете и мобилните приложения трябва да бъдат достъпни за хора с увреждания. В България тези изисквания се прилагат и към определени организации извън държавната и общинската администрация.	Директива (ЕС) 2016/2102; Закон за електронното управление

Продукти и услуги	Изисквания за достъпност се прилагат към определени продукти и услуги, сред които платежни терминали и банкомати, електронни четци, потребителско банкиране, електронна търговия, електронни книги и определени електронни съобщителни и транспортни услуги. Когато тези услуги се предоставят чрез сайт или мобилно приложение, и те трябва да бъдат достъпни.	Директива (ЕС) 2019/882; Закон за изискванията за достъпност на продукти и услуги
--------------------------	---	---

Физическата достъпност на сградите и градската среда остава в значителна степен въпрос на националното право. Българското законодателство урежда достъпа до физическата среда, транспорта, информацията и комуникациите и предвижда мерки за социално приобщаване.

Важно за 2026 г.

Българският Закон за изискванията за достъпност на продукти и услуги е в сила от 28 юни 2025 г. и въвежда Директива (ЕС) 2019/882. Ако продукт или услуга, обхванати от закона, не отговарят на изискванията за достъпност, потребителите и организациите на и за хората с увреждания могат да подадат жалба или сигнал до съответния контролен орган. За продуктите това е [Държавната агенция за метрологичен и технически надзор](#) (ДАМТН), а за услугите компетентният орган зависи от вида на услугата, например [Комисията за защита на потребителите](#), [Комисията за регулиране на съобщенията](#), [Българската народна банка](#), [Комисията за финансов надзор](#) или съответният транспортен орган. Специалните правила за достъпност при приемане на спешни повиквания към 112 се прилагат от 28 юни 2027 г.

6. Кога се прилага Хартата?

Практическа проверка по чл. 51

Първо установи коя конкретна норма на ЕС урежда случая, например Директива 2000/78/ЕО, Директива (ЕС) 2016/2102 или Директива (ЕС) 2019/882. След това провери как българският орган, съд или контролен орган прилага тази рамка и кое право или принцип от Хартата е засегнат. Само фактът, че човекът има увреждане, не прави Хартата автоматично приложима.

КАКВО МОГА ДА НАПРАВЯ?

7. Пет практически стъпки

1	Опиши проблема с достъпността и последицата. Запиши какво точно не можеш да използваш или извършиш, кой е взел решението, кога и как препятствието те поставя в по-неблагоприятно положение.
2	Поискай достъпност или улеснение писмено. Опиши конкретната нужда и, ако е възможно, подходящо решение, например достъпен формат, техническо средство, промяна на работното време или физически достъп. Писменият отговор е важен.
3	Пази доказателствата. Съхрани откази, електронни съобщения, снимки, видеа, екранни снимки, длъжностни характеристики, правила и декларации за достъпност. Медицинска информация предоставяй само когато е относима и необходима.

4	Установи към кого да се обърнеш. Институцията зависи от вида на проблема. При дискриминация можеш да се обърнеш към Комисията за защита от дискриминация. При недостъпен сайт или мобилно приложение на публичен орган контролът се осъществява от Министъра на иновациите и дигиталната трансформация. При проблем с достъпността на продукт контролен орган е Държавната агенция за метрологичен и технически надзор. При услугите органът зависи от вида на услугата, например Комисията за защита на потребителите, Комисията за регулиране на съобщенията, Българската народна банка, Комисията за финансов надзор или съответният орган, който контролира транспортните услуги. Ако не си сигурен кой орган е компетентен. Подай искането, жалбата или сигнала до органа, който според теб отговаря за проблема. Когато административен орган не е компетентен, по общо правило той трябва да препрати документа на компетентния орган, ако може да го определи, и да те уведоми за това. Това обаче не отменя необходимостта да се спазят специалните срокове и редът за обжалване на конкретна заповед или решение.
5	Избери средство за защита Според случая това може да е жалба до Комисията за защита от дискриминация и/или съдебна защита, сигнал по реда за уебдостъпност или жалба до съответния контролен орган..

8. Къде мога да потърся помощ?

- Комисията за защита от дискриминация: разглежда жалби за дискриминация поради увреждане и може да установява нарушения, да постановява мерки и да налага санкции.
- Съдът, адвокат и правна помощ: според случая могат да се търсят преустановяване на нарушение, защита срещу акт или решение и обезщетение за вреди.
- Министърът на иновациите и дигиталната трансформация: осъществява наблюдение и проверки за достъпността на сайтовете и мобилните приложения на общественния сектор; сайтовете трябва да публикуват и декларация за достъпност.
- Контролните органи по Закона за изискванията за достъпност на продукти и услуги: разглеждат нарушения според вида на продукта или услугата; потребителите и организациите на и за хората с увреждания могат да подават жалби и сигнали както следва: за продукти до [Държавната агенция за метрологичен и технически надзор](#) (ДАМТН), за електронни съобщителни услуги до [Комисията за регулиране на съобщенията](#) (КРС), за услуги за достъп до аудио-визуални медийни услуги до [Съвет за електронни медии](#) (СЕМ), за съответните транспортни услуги до [ГД „Гражданска въздухоплавателна администрация“](#), [ИА „Автомобилна администрация“](#), [ИА „Железопътна администрация“](#) и [ИА „Морска администрация“](#), за определени финансови и банкови услуги до [Комисията за финансов надзор](#) (КФН) и [Българската народна банка](#) (БНБ), за електронните книги и специализиран софтуер до [Министерството на културата](#), за определени потребителски банкови услуги и електронната търговия [Комисията за защита на потребителите](#) (КЗП).

Внимавай с различните правни режими

Една и съща бариера може да нарушава едновременно национални правила, Конвенцията на ООН и правото на ЕС. Но не всеки проблем с достъпността е автоматично дискриминация по правото на ЕС и не всяка частна услуга попада в обхвата на Директива (ЕС) 2019/882. Провери точния обхват и сроковете преди да избереш процедура.

Три неща, които да запомним

1. Равенството изисква премахване на бариери Забраната за дискриминация защитава срещу неблагоприятно третиране, а в определени области законът изисква и конкретни мерки.	2. Достъпност и улеснение не са едно и също Достъпността е общо и предварително изискване; разумното улеснение е индивидуална промяна за конкретен човек.	3. Целта е независимо участие Член 26 и Конвенцията на ООН поставят акцент върху автономността, включването и участието в общността, а не върху пасивна „грижа“.
---	--	---

Основни правни източници

- [Харта на основните права на ЕС](#), ОВ С 326, 26.10.2012 г., чл. 20, 21, 26, 47, 51 и 52, §5; Разяснения относно Хартата, ОВ С 303, 14.12.2007 г., чл. 26.
- [Конвенция на ООН за правата на хората с увреждания](#), по-специално чл. 2, 5, 9, 19 и 27.
- [Директива 2000/78/ЕО относно равното третиране в областта на заетостта и професиите](#), чл. 5.
- [Директива \(ЕС\) 2016/2102 относно достъпността на уебсайтовете и мобилните приложения на организациите от обществеността](#).
- [Директива \(ЕС\) 2019/882 за изискванията за достъпност на продукти и услуги](#).
- Закон за защита от дискриминация; Закон за хората с увреждания; Закон за електронното управление; Закон за изискванията за достъпност на продукти и услуги.

Равноправието не означава всички да бъдат поставени пред една и съща бариера.

Когато законът го изисква, бариерите трябва да бъдат премахнати или преодолените така, че човекът да може самостоятелно и равноправно да участва в обществеността живот.

6. ВЪРХОВЕНСТВО НА ПРАВОТО

Върховенство на правото на практика: достъп до съд и ефективна защита

Администрацията отказва искането ти, без да обясни защо, Правилата се променят, след като вече си действал според тях. Двама души в сходно положение получават различни решения без ясна причина. Или съдът, който трябва да реши спора, е подложен на натиск от друга власт.

Тези ситуации изглеждат различно, но поставят един и същ основен въпрос: **Действа ли публичната власт според закона и съществува ли реален контрол върху нея?**

Краткият отговор

Върховенството на правото е една от основните ценности на Европейския съюз, която гарантира демокрацията и правата и свободите на гражданите. То означава, че никой не стои над закона, включително държавните и местните органи.

Публичната власт трябва да действа в границите на закона, правилата трябва да бъдат ясни и предвидими, властта не може да се упражнява произволно, сходните случаи трябва да бъдат третирани по еднакъв начин, а нарушенията трябва да могат да бъдат проверени от независим и безпристрастен съд.

1. Какво означава „върховенство на правото“?

ЗАКОННОСТ

Никой не е над закона. Законите трябва да се приемат по установен демократичен ред, а държавните и местните органи могат да упражняват само правомощията, които законът им предоставя. Те не могат сами да създават задължения или ограничения, за които няма правно основание.

Пример: община не може да постави допълнително условие за получаване на услуга или право само защото така е решила местната администрация, ако такова условие не произтича от закона.

ПРАВНА СИГУРНОСТ

Правилата трябва да бъдат ясни и предвидими. Хората трябва да могат да разберат какви са техните права и задължения и какви последици ще има дадено действие. Правилата не трябва да се променят непредвидимо или да се прилагат по начин, който човек не е могъл разумно да предвиди.

Пример: ако кандидатстваш за определена помощ при предварително обявени условия, администрацията не би трябвало впоследствие да приложи към вече подаденото заявление различни, необявени критерии.

ЗАБРАНА НА ПРОИЗВОЛА И ЗЛОУПОТРЕБАТА С ВЛАСТ

Властта трябва да се упражнява в рамките на закона и за целта, за която е предоставена. Решенията на публичните органи трябва да имат правно основание, да се основават на относими факти и да преследват целта, за която съответното правомощие е предоставено. Властта не може да се използва за лична облага, за натиск или за постигане на цели, които законът не допуска.

Пример: административен орган не може да откаже разрешение само с обяснението, че „така е преценил“. Той трябва да може да посочи правното и фактическото основание за решението си.

РАВЕНСТВО ПРЕД ЗАКОНА:

Едни и същи правила се прилагат към всички. Хората в сходно положение трябва да бъдат третирани по сходен начин, освен ако има обективна и законосъобразна причина за различно третиране.

Пример: администрацията не би трябвало да изисква допълнителни документи само от един човек, ако други хора в същото положение получават услугата без тях и няма законова причина за разликата.

Равенството пред закона е свързано, но не е идентично със забраната на дискриминацията. Защитата срещу дискриминация включва и специални правила относно различното третиране по защитени признаци като пол, етнически произход, увреждане, възраст, религия и други.

РАЗДЕЛЕНИЕ НА ВЛАСТИТЕ

Никой не трябва да разполага с неограничена власт. Законодателната, изпълнителната и съдебната власт имат различни функции. Между тях трябва да съществуват механизми за взаимно ограничаване и контрол.

Пример: правителството или друг административен орган не може да нареди на съдия как да реши конкретно дело. От друга страна, съдът може да контролира законосъобразността на действия и решения на администрацията, когато законът предвижда това.

НЕЗАВИСИМ СЪД И ЕФЕКТИВНА СЪДЕБНА ЗАЩИТА

Правата имат смисъл само ако могат да бъдат защитени. Когато публичната власт наруши право, трябва да съществува реална възможност за независим съдебен контрол. Съдът трябва да бъде независим от другите власти и безпристрастен спрямо страните.

Съд, който може да бъде насочван, притискан или санкциониран за съдържанието на решенията си, не може надеждно да защитава гражданите срещу държавата или други силни участници.

2. Как да разпознаем възможен проблем с върховенството на правото?

Един отделен незаконен или неправилен акт не означава непременно, че съществува общ проблем с върховенството на правото. Но има ситуации, които трябва да привлекат внимание.

Например:

- държавен орган отказва да посочи на какво правно основание действа;
- решение няма ясни мотиви или се основава на причини, които нямат отношение към закона;
- правилата се променят или прилагат непредвидимо;
- сходни случаи се решават различно без обективно обяснение;
- публично правомощие се използва за друга цел от тази, за която е предоставено;
- няма реална възможност дадено решение да бъде проверено от независим съд;
- съд или съдия е подложен на външен натиск във връзка с конкретно решение;
- съществуващите процедури правят защитата на едно право само теоретична, но не и практически достъпна.

3. Правото на ефективна съдебна защита

Една от най-важните гаранции на върховенството на правото е възможността действията на публичната власт да бъдат контролирани от независим съд.

Когато конкретният случай попада в приложното поле на правото на ЕС, член 47 от Хартата на основните права на ЕС гарантира право на ефективно средство за защита пред съд и на справедлив процес.

Това включва:

- делото да бъде разгледано от независим и безпристрастен съд, създаден със закон;
- разглеждането да бъде справедливо и публично и да приключи в разумен срок;
- страните да имат възможност да бъдат съветвани, защитавани и представлявани;
- при недостатъчни средства да бъде предоставена правна помощ, когато тя е необходима за реален достъп до правосъдие.

Ефективната защита не означава само, че формално съществува съд. Процедурата трябва действително да позволява на човека да представи позицията си и да получи съдебен контрол, който може да защити нарушеното право.

Четири практически елемента

ДОСТЪП	Срокове, такси, правила за допустимост не трябва да са прекомерни или по друг начин ограничаващи на практика достъпа
СЪД	Съдът трябва да е защитен от външен натиск и да решава спора въз основа на закона. Правилата за статута и работата на съдиите не трябва да пораждат основателни съмнения за тяхната независимост.
ПРОЦЕС	Страните трябва да могат да узнаят и обсъдят относимите доводи и доказателства, да представят позицията си и да получат решение при условия, които не поставят едната страна в съществено процесуално неравенство.
ЕФЕКТ	Средството за защита трябва да може да предотврати или поправи нарушението.

НЕЗАВИСИМОСТ, ЗАЩИТА И НАКАЗАТЕЛЕН ПРОЦЕС

4. Защо независимостта на съда е част от правото?

Независимостта не е привилегия на съдиите, а гаранция за страните. Съд, който може да бъде насочван или санкциониран за съдържанието на решенията си, не може надеждно да правораздава срещу държавата или други силни участници.

ГАРАНЦИЯ	КАКВО ОЗНАЧАВА	ЗАЩО Е ВАЖНО
Независимост	Защита от външна намеса и натиск; правила за назначаване, мандат и дисциплина, които пазят автономността на съда.	Страната трябва да знае, че решението се основава на закона, а не на чужда воля.
Безпристрастност	Липса на предубеденост по конкретния спор и достатъчни гаранции, че няма основателни съмнения в неутралността на съдебния състав.	Дори независим съд не е справедлив, ако конкретният съдия има пристрастие или конфликт, който поставя неутралността под съмнение.

5. Какви гаранции има при наказателно обвинение?

При наказателно производство Хартата съдържа допълнителни гаранции:

Членове 48-50 накратко

Член 48 се отнася до презумпция за невиновност и право на защита.

Член 49 изисква никой не бъде наказван за деяние, което не е било престъпление към момента на извършването му; да се прилага по-лекото последващо наказание; наказанието да не бъде несъразмерно. Чл. 50 защитава от повторно съдене или наказване за същото престъпление след окончателно решение.

6. Как правото на ЕС конкретизира тези права?

В наказателното производство няколко директиви на ЕС установяват минимални стандарти: право на устен и писмен превод, право на информация за обвинението и правата, достъп до адвокат, презумпция за невиновност и правна помощ за заподозрени и обвиняеми при определените условия.

7. Къде мога да потърся помощ?

- Компетентният национален съд: основният път за отмяна на акт, защита срещу нарушение, присъждане на обезщетение или друга съдебна защита според приложимия ред.
- Адвокат и Националното бюро за правна помощ: за преценка на срока, допустимостта, приложимото право на ЕС и възможностите за правна помощ при условията на закона.
- Съдът на Европейския съюз: обичайно не чрез пряка жалба на гражданина срещу българско решение, а чрез преюдициално запитване от националния съд по член 267 ДФЕС, когато е нужно тълкуване или проверка на валидността на правото на ЕС.
- Европейската комисия: може да получи сигнал за нарушение на правото на ЕС от държава членка, но не отменя индивидуално българско решение и не замества националния съдебен ред.

Внимавай със сроковете

Сигнал до Европейската комисия или друга институция не спира автоматично срока за обжалване в България. Преюдициалното запитване също не е отделна жалба, която страната подава директно до Съда на ЕС, въпросът се отправя от националния съд.

Три неща, които да запомним

1. И властта е подчинена на закона	2. Правилата трябва да бъдат ясни, предвидими и еднакви за всички	3. Независимият съд прави правата реални
Публичните органи могат да действат само в рамките на предоставените им правомощия и не могат да упражняват власт произволно.	Човек трябва да може да разбере какво се очаква от него и да разчита, че сходните случаи няма да бъдат решавани произволно по различен начин.	Върховенството на правото съществува на практика само когато нарушенията могат да бъдат проверени своевременно и ефективно от независим и безпристрастен съд.

Основни правни източници

- [Харта на основните права на ЕС](#), ОВ С 326, 26.10.2012 г., чл. 47-51.
- [ДЕС](#), чл. 2 и 19, §1; ДФЕС, чл. 267.
- Директиви [2010/64/ЕС](#), [2012/13/ЕС](#), [2013/48/ЕС](#), [\(ЕС\) 2016/343](#), [\(ЕС\) 2016/1919](#) и [\(ЕС\) 2016/800](#).
- АПК; ГПК; НПК; Закон за правната помощ.

**Върховенството на правото става реално,
когато властта подлежи на навременен и ефективен контрол от независим съд.**

7. ДОБРА АДМИНИСТРАЦИЯ И ПРОЗРАЧНОСТ

Добра администрация и прозрачност: как гражданите могат да контролират властта?

Общината взема решение, което те засяга, без да обсъди възраженията или предложенията ти. Искаш да видиш преписката или да разбереш как е взето публично решение, но получаваш уклончив отговор. **Администрацията не трябва да бъде „черна кутия“: решенията ѝ подлежат на правила за участие, мотивираност, прозрачност и контрол.**

Краткият отговор

Добрата администрация означава засегнатият човек да бъде третиран безпристрастно и справедливо, да може да участва в производството, да знае мотивите за решението и да разполага с реална възможност за контрол. За българските държавни и местни органи конкретните правила идват най-вече от Административнопроцесуалния кодекс и Закона за достъп до обществена информация. Хартата добавя европейски гаранции, когато е приложимо правото на ЕС.

1. Какво означава „добра администрация“?

Член 41 от Хартата признава право въпросите на всеки да бъдат разглеждани безпристрастно, справедливо и в разумен срок. То включва по-конкретно право да бъдеш изслушан преди неблагоприятна индивидуална мярка, достъп до документите, които се отнасят до теб, и задължение администрацията да мотивира решенията си.

Хартата предвижда още право на обезщетение за вреди, причинени от институциите на ЕС при условията на правото на Съюза, както и право да се обърнеш към тях на всеки официален език на Съюза – включително и български, и да получиш отговорна същия език. За гражданския контрол най-практични са участието, достъпът до информация и мотивите.

2. Прилага ли се член 41 към българска община или министерство?

Не пряко. Текстът на член 41 се отнася за институциите, органите, службите и агенциите на Европейския съюз. Съдът на ЕС изрично приема, че тази разпоредба сама по себе си не дава право, което да се противопостави на национална администрация.

Това не означава, че българската администрация е извън европейските стандарти. Когато прилага право на ЕС, тя трябва да спазва общите принципи на правото на Съюза, включително правото на защита и правото да бъдеш изслушан, както и останалите приложими права по Хартата. А националното право самостоятелно урежда участие, достъп до информация, мотиви и съдебно обжалване.

Най-важното правило

Не цитирай автоматично член 41 срещу всеки български административен орган. Първо различи две неща: какво изисква българското административно право и има ли конкретна връзка с правото на ЕС по член 51 от Хартата. При спор с национална или местна власт често най-прекият инструмент е АПК, ЗДОИ и съдебният контрол.

КАК ИЗГЛЕЖДА ДОБРАТА АДМИНИСТРАЦИЯ?

3. Четири практически гаранции

Добрата администрация не е пожелателен въпрос. Тя се вижда в самата процедура: дали можеш да участваш, да разбереш на какво се основава решението и да можеш да го оспориш, ако е незаконосъобразно.

ИЗСЛУШВАНЕ	Преди постановяване на административен акт, който те засяга трябва да имаш реална възможност да представиш становище и възражения. По АПК органът осигурява на страните възможност да вземат становище по събраните доказателства и направени искания и трябва да обсъди постъпилите възражения.
ПРЕПИСКА	Като страна можеш да преглеждаш административната преписка, да си правиш бележки, извадки и копия. При технологична възможност АПК предвижда и електронен достъп до преписката.
МОТИВИ	Писменият административен акт трябва да посочи фактическите и правните основания за решението. Мотивите позволяват да разбереш защо органът е решил така и дали има основание за жалба.
СРОК И ОТКРИТОСТ	Административните действия трябва да се извършват в законовите срокове и н без ненужно забавяне. АПК изисква откритост, достоверност и пълнота на информацията в административното производство.

Как Съдът на ЕС очертава границата?

	C-141/12 и C-372/12, YS и др. Съдът приема, че член 41 от Хартата се отнася единствено до институциите и органите на ЕС. Затова лице не може да извлече само от член 41, §2, б. „б“ право на достъп до национална административна преписка. Същевременно Съдът подчертава, че добрата администрация е общ принцип на правото на ЕС.
	C-166/13, Mukarubega Когато национална администрация действа в приложното поле на правото на ЕС, правото да бъдеш изслушан е част от основния принцип за зачитане на правото на защита. То трябва да позволи на засегнатото лице да изложи позицията си преди мярка, която може да има неблагоприятни последици.
	Важно за 2026 г. От 1 юли 2026 г. АПК изрично изисква администрациите да публикуват подробна информация как могат да се подават искания, предложения, жалби и сигнали в електронна форма. Предвижда се и електронен достъп до преписката при наличие на технологична възможност.

ПРОЗРАЧНОСТ И ГРАЖДАНСКИ КОНТРОЛ

4. Преписката и обществената информация едно и също ли са?

Не. Ако си страна по конкретно административно производство, достъпът до собствената преписка е част от участието ти в производството. Ако искаш информация за дейността на властта, например договор, отчет, решение, разход или данни за изпълнение на публична политика, следва да я поискаш по реда на Закона за достъп до обществена информация (ЗДОИ).

АКО ИСКАШ	КАКВО ПРАВО ИМАШ	ОСНОВЕН РЕД
Собствената си преписка	Да видиш материалите, доказателствата и документите по производството, по което си страна.	АПК - пред органа, който води производството.
Информация за дейността на властта	Да получиш обществена информация, без да е необходимо да си страна по конкретна преписка.	ЗДОИ - до съответния държавен, местен или друг задължен субект.

5. Как работи достъпът до обществена информация?

По ЗДОИ заявленията се разглеждат възможно най-бързо, но не по-късно от 14 дни след регистрирането му. Срокът може да бъде удължен при голям обем информация или когато е необходимо съгласие на трето лице. Отказът трябва да съдържа правно и фактическо основание и ред за обжалване, а решението подлежи на съдебен контрол.

На национално и на европейско ниво

В България общият инструмент за обществена информация е ЗДОИ. На равнище ЕС член 42 от Хартата и член 15, §3 ДФЕС гарантират достъп до документи на институциите, органите, службите и агенциите на Съюза. Регламент (ЕО) № 1049/2001 урежда подробно достъпа до документи на Европейския парламент, Съвета и Комисията, при предвидените изключения.

6. Какво могат омбудсманите и петициите?

Омбудсманът на Република България може да разглежда жалби срещу държавни и общински органи и техните администрации. Европейският омбудсман разглежда сигнали за лошо администриране от институциите и органите на ЕС, но не и от български министерства или общини. Петиция до Европейския парламент е възможна по въпрос от областите на дейност на ЕС, който засяга подателя пряко.

Решение / отказ

Преписка и мотиви

Жалба / ЗДОИ

Съд / омбудсман

КАКВО МОГА ДА НАПРАВЯ?

7. Пет практически стъпки

1	Определи какво точно искаш. Достъп до собствената преписка, до обществена информация, искане за промяна на решение или обезщетение са различни цели и могат да изискват по различни процедури.
2	Пази доказателство за подаденото искане. Искането може да бъде подадено писмено, устно или по електронен път, когато съответният ред го допуска. Ако го подадеш устно, то трябва да бъде отразено по установения ред. Ако го подадеш писмено или електронно, пази входящия номер, потвърждението за подаване, съобщенията и датите. Те могат да бъдат важни за доказване какво си поискал и дали са спазени сроковете.
3	Участвай в собственото производство. Поискай достъп до преписката, прегледай доказателствата, представи становище и възражения и настоявай крайният акт да съдържа ясни фактически и правни основания.

4	Използвай ЗДОИ за обществената информация. Опиши достатъчно конкретно информацията или документите, които търсиш. Следи 14-дневния срок и пази решението, включително мотивите при отказ или частичен достъп.
5	Обжалвай навреме. Ако целта е отмяна на административен акт или отказ за информация, провери компетентния орган или съд и точния срок. Жалба до омбудсман или европейска институция не заменя националното обжалване.

8. Къде мога да потърся помощ?

- в административния орган и, когато законът допуска, в по-горестоящия административен орган: за достъп до преписката, участие в производството и административно оспорване.
- в административния съд и при адвокат: за съдебен контрол върху административни актове и откази за обществена информация и за преценка на приложимите срокове.
- при Омбудсмана на Република България: за жалби срещу държавни и общински органи и техните администрации, когато се твърди нарушение на права или лошо администриране.
- при Европейския омбудсман и Комисията по петиции на Европейския парламент: за проблеми съответно с администрацията на ЕС или с въпроси в областите на дейност на Съюза при условията на правото на ЕС.

Не бъркай прозрачността с обжалването

Искането по ЗДОИ ти дава информация, но само по себе си не отменя административен акт. Жалба до омбудсман, сигнал до Европейската комисия или петиция до Европейския парламент също не спират автоматично сроковете за национално обжалване. Ако конкретно решение те засяга, провери съдебния или административния срок веднага.

Три неща, които да запомним

1. Член 41 има ограничен адресат Правото на добра администрация по Хартата е формулирано спрямо администрацията на ЕС, а не като универсална норма срещу всеки национален орган.	2. Преписка и обществена информация са различни За собственото производство използвай правилата за участие и достъп до преписката; за контрол върху дейността на властта - ЗДОИ.	3. Контролът изисква мотиви и срокове Пази писмена следа, искай ясни основания за решенията и не пропускай реда и срока за обжалване.
--	--	---

Основни правни източници

- [Харта на основните права на ЕС](#), ОВ С 326, 26.10.2012 г., чл. 41-44, 47 и 51.
- [ДФЕС](#), чл. 15, §3, 227 и 228; [Регламент \(ЕО\) № 1049/2001 относно публичния достъп до документи на Европейския парламент, Съвета и Комисията](#).
- СЕС, съединени [дела C-141/12 и C-372/12. YS и др.; C-166/13. Mukarubega](#).
- Административнопроцесуален кодекс, по-специално чл. 11, 12, 34, 35, 59 и 149.
- Закон за достъп до обществена информация, по-специално чл. 28-31, 38 и 40; Закон за Омбудсмана.

Прозрачността има смисъл, когато гражданинът може да види информацията, да разбере мотивите и навреме да оспори решението на властта.

8. КОРУПЦИЯ, ОБЩЕСТВЕНИ ПОРЪЧКИ И СИГНАЛИ

Противодействие на корупцията, прозрачни и честни обществени поръчки; сигнали за нарушения: каква защита дава ЕС?

Виждаш поръчка с условия, които сякаш са писани за конкретен кандидат. На работа узнаваш за подкуп или манипулирани плащания. Съмняваш се, че европейски средства се източват. **Правото на ЕС дава различни инструменти за контрол, сигнализиране и защита от ответни действия.**

Краткият отговор

ЕС изисква прозрачност, равнопоставеност и реална конкуренция при обществените поръчки, осигурява бързи средства за обжалване и защитава хората, които в работен контекст съобщават за определени нарушения. Когато са засегнати средства на ЕС, могат да се намесят и Европейската прокуратура (EPPO) и OLAF.

1. Антикорупцията отделно право ли е по Хартата?

Не. Хартата не съдържа самостоятелно „право на общество без корупция“. Корупцията обаче засяга принципа на правовата държава по член 2 ДЕС и може да засегне конкретни права по Хартата, включително свободата на изразяване и информация по член 11 и правото на ефективни правни средства за защита по член 47.

Практическата защита идва от конкретни правила на ЕС: за обществените поръчки, защитата на сигнализиращите лица, финансовите интереси на Съюза и наказателноправната борба с корупцията.

2. Как ЕС защитава публичните средства?

При обществените поръчки Директива 2014/24/ЕС изисква възложителите да третират подалите оферти равнопоставено и без дискриминация и да действат прозрачно и пропорционално. Поръчката не трябва да се изготвя така, че изкуствено да стеснява конкуренцията или неоправдано да облагодетелства определен участник.

Важно за 2026 г. През май 2026 г. влезе в сила Директива (ЕС) 2026/1021 относно борбата с корупцията. Тя установява общи минимални правила за престъпления като подкуп в публичния и частния сектор, присвояване, търговия с влияние, възпрепятстване на правосъдието и други. Основният срок за транспониране е 1 юни 2028 г., затова през 2026 г. част от новите стандарти все още предстои да бъдат въведени в българското право.

Кога се прилага Хартата

Хартата се прилага спрямо българските органи само когато конкретният случай попада в приложното поле на правото на ЕС. Това не означава, че когато подаваш сигнал за нарушение, нередност или корупция, трябва сам да посочиш точната правна норма или да дадеш правна квалификация на описаното поведение. Важно е да изложиш възможно най-ясно фактите и обстоятелствата. Компетентният орган преценява кои правила са приложими и дали случаят има връзка с правото на ЕС.

ОБЩЕСТВЕНИ ПОРЪЧКИ: ПРОЗРАЧНОСТ И КОНТРОЛ

3. Четири правила за честна обществена поръчка

Правото на ЕС не изисква обществената поръчка непременно да бъде възложена на най-ниската цена. В зависимост от предмета могат да бъдат отчитани както цената, така и качеството и други предварително обявени критерии. Важното е процедурата да осигурява реална конкуренция, ясни и еднакво приложими условия и ефективна защита при нарушения.

РАВНО ТРЕТИРАНЕ	Кандидатите и участниците трябва да бъдат третирани еднакво и без дискриминация. Изискванията не могат да дават предимство на „предварително избран“ изпълнител.
ПРОЗРАЧНОСТ	Условията, техническите изисквания, критериите за подбор и оценка трябва да са достатъчно ясни и предварително известни, за да може офертите да се сравняват обективно.
КОНКУРЕНЦИЯ	Възложителят не може да конструира поръчката с цел да я извади от приложимите правила или изкуствено да стеснява конкуренцията чрез фаворизиране или поставяне в неизгодно положение на определени участници.
ЕФЕКТИВНА ЗАЩИТА	Европейските правила изискват бързи и ефективни средства за обжалване, включително временни мерки, отмяна на незаконосъобразни решения и при условията на закона - обезщетение за вреди.

Сигнал или жалба - каква е разликата?

Ако си участник

Когато твои интереси са засегнати от решение, действие или бездействие на възложителя, може да има право на обжалване. В България жалбите по Закона за обществени поръчки (ЗОП) се разглеждат от Комисията за защита на конкуренцията (КЗК), а решенията ѝ подлежат на съдебен контрол от Върховния административен съд (ВАС). Сроковете са кратки и според вида на акта, затова точният срок трябва да се провери веднага.

Ако си гражданин, служител или доставчик с информация

Самото съмнение за нередност не дава автоматично право да обжалваш поръчката като участник. Но информацията може да бъде подадена като сигнал до компетентен орган, а ако е придобита в работен контекст и попада в обхвата на закона - и по режима за защита на сигнализиращите лица до Комисията за защита на личните данни (КЗЛД).

Важно: сигналът не замества жалбата

Сигнал до Комисията за защита на личните данни (КЗЛД), прокуратура, ЕРРО или OLAF не спира автоматично срока за обжалване на обществената поръчка. Ако имаш процесуален интерес и искаш да спреш или отмениш решение на възложителя, провери отделно реда и срока по ЗОП.

СИГНАЛИЗИРАЩИ ЛИЦА И ЗАЩИТА ОТ ОТВЕТНИ ДЕЙСТВИЯ

4. Кога имаш защита като сигнализиращо лице?

Нарушения могат да възникнат във всяка организация. Те могат да бъдат свързани например с корупция, измами, злоупотреби, нарушения при обществени поръчки, опасност за здравето или околната среда, нарушения на правата

на потребителите или други действия, които засягат обществения интерес. Хората, които работят в организацията или имат професионални отношения с нея, често първи узнават за такива случаи. Подаването на сигнал може да помогне нарушението да бъде установено, предотвратено или преустановено.

Директива (ЕС) 2019/1937 и българският Закон за защита на лицата, подаващи сигнали или публично оповестяващи информация за нарушения, предвиждат специална защита за хората, които са получили информация за нарушение в работен контекст. Това не са само работници и служители. Защитата може да обхваща и държавни служители, самостоятелно заети лица, лица, упражняващи свободна професия, доброволци и стажанти, съдружници и членове на органи на дружества, лица, работещи за изпълнители, подизпълнители или доставчици, както и хора, които са узнали информацията при подбор за работа или чието правоотношение вече е прекратено.

УСЛОВИЕ	КАКВО ОЗНАЧАВА	ЗАЩО Е ВАЖНО
Работен контекст	Информацията е придобита при настояща или минала работа или друга професионална дейност, например като служител, самонаето лице, кандидат за работа, изпълнител, подизпълнител или доставчик.	Режимът за сигнализиращи лица не превръща всеки слух или гражданско подозрение в защитен сигнал.
Основателна причина да се смята, че информацията е вярна	Към момента на сигнала лицето има основателно причина да смята, че информацията е вярна.	Не е необходимо нарушението вече да е доказано. Сигнализиращ, който съзнателно подава невярна информация обаче не се ползва от същата защита.
Нарушение, което попада в обхвата на закона	Сигналът трябва да се отнася до нарушение, за което законът предвижда защита. Например в областта на обществените поръчки, финансовите услуги, безопасността на продуктите, околната среда, защитата на потребителите или други области, посочени в закона.	Не всяко нарушение или конфликт на работното място попада в специалния режим за защита на сигнализиращите лица.

Българският Закон за защита на лицата, подаващи сигнали или публично оповестяващи информация за нарушения (ЗЗЛПСПОИН) обхваща и някои допълнителни нарушения на националното право, включително престъпления от общ характер, за които лицето е узнало в работен контекст.

5. От какво точно те защитава законът?

Защитата е насочена срещу ответни действия, предприети заради сигнала или публичното оповестяване. Това е по-широко от забрана за уволнение и обхваща различни начини човек да бъде поставен в неблагоприятно положение.

Ответни действия (и не само уволнение)

Забранени могат да бъдат понижаване, намаляване на възнаграждение, промяна на работата, заплахи, дискриминация, увреждане на репутацията, включване в „черен списък“, както и прекратяване на договор за доставка. При спор тежестта може да премине върху лицето, предприело неблагоприятната мярка, да докаже, че тя не е свързана със сигнала. Законът предвижда и временни мерки и обезщетение.

6. Как можеш да подадеш информация?

Можеш да използваш вътрешен канал в организацията или директно външен канал до компетентния орган. В България КЗЛД е централният орган за външно подаване на сигнали и защита. Публичното оповестяване е защитено са-

мо при определени условия, например ако не са предприети подходящи действия в срок или има основателни причини да се смята, че съществува непосредствена или явна опасност за обществен интерес, риск от ответни действия или прикриване на нарушението.

7. А ако са засегнати средства на ЕС?

Европейската прокуратура (European Public Prosecutor's Office – EPPO) разследва и преследва престъпления срещу финансовите интереси на ЕС, включително измами и корупция. Всеки може да подаде сигнал до EPPO, но онлайн сигналът не е анонимен. OLAF извършва административни разследвания за измами и сериозни нередности с европейски средства и приема и анонимни сигнали.

КАКВО МОГА ДА НАПРАВЯ?

8. Пет практически стъпки

1	Определи какъв е проблемът и какъв резултат търсиш. Искаш да спреш решение свързано с обществена поръчка, да съобщиш за нарушение, да сезираш прокуратурата или да получиш защита срещу ответни действия? Различните цели имат различни процедури.
2	Запиши фактите. Съхрани документи, съобщения, номера на поръчки, дати, имена и конкретни действия. Не придобивай информация чрез действие, което само по себе си е престъпление или друго самостоятелно нарушение.
3	Избери правилния канал. При обществени поръчки с процесуален интерес, подай жалба до КЗК. При данни за престъпление, което засяга финансовите интереси на ЕС, сигнал може да бъде подаден до Европейската прокуратура (EPPO). При съмнения за измама или друга нередност, засягаща бюджета на ЕС, сигнал може да бъде подаден и до Европейската служба за борба с измамите (OLAF).
4	Провери сроковете и пази потвържденията. При обществените поръчки сроковете са особено кратки. При сигнал пази входящия или регистрационния номер, потвърждението за получаване и копие от подаденото съдържание.
5	Документирай всяко ответно действие. Ако след сигнала последват уволнение, понижаване, заплахи, загуба на договор или друга неблагоприятна мярка, запиши хронологията и потърси защита незабавно, включително временни мерки и правна помощ, когато са приложими.

9. Къде мога да потърся помощ?

- Комисията за защита на конкуренцията и Върховният административен съд: за обжалване на решения, действия и бездействия в процедури по ЗОП от лица с необходимия правен интерес.
- Комисията за защита на личните данни: централен външен канал по ЗЛПСПОИН и орган с функции по защитата на сигнализиращите лица;
- Прокуратурата и другите компетентни национални органи: когато има данни за престъпление или нарушение.
- Европейската прокуратура (EPPO) и OLAF - когато са засегнати финансовите интереси на ЕС. EPPO води наказателни разследвания и преследване в своята компетентност; OLAF извършва административни разследвания и отправя препоръки за последващи действия.

Внимавай: не всеки сигнал автоматично носи защита

Защитата по режима за сигнализиращи лица зависи от работния контекст, приложното поле, основателната причина да се счита информацията за вярна и използвания ред. Публичното оповестяване има допълнителни условия. Съзнателно невярната информация може да доведе до отговорност.

Три неща, които да запомним

1. Търси конкретната норма на ЕС	2. Сигналът не заменя обжалването	3. Ответните действия са забранени
Антикорупцията не е самостоятелно право по Хартата. Провери дали случаят е свързан с обществени поръчки, защитено сигнализиране или финансовите интереси на ЕС.	Ако имаш интерес да оспориш поръчка, пази краткия срок по ЗОП. Сигнал до друг орган не го спира автоматично.	При условията на закона сигнализиращият може да получи защита срещу уволнение, натиск, загуба на договор и други неблагоприятни последици.

Основни правни източници

- [Харта на основните права на ЕС](#), чл. 11, 47 и 51; ДЕС, чл. 2; ДФЕС, чл. 325.
- [Директива 2014/24/ЕС](#), чл. 18, и [Директива 89/665/ЕИО](#), изменена с Директива 2007/66/ЕО - обществени поръчки и правна защита.
- [Директива \(ЕС\) 2019/1937 на Европейския парламент и на Съвета от 23 октомври 2019 година относно защитата на лицата, които подават сигнали за нарушения на правото на Съюза](#); Закон за защита на лицата, подаващи сигнали или публично оповестяващи информация за нарушения (ЗЗЛПСПОИН).
- [Директива \(ЕС\) 2026/1021 - борба с корупцията](#); основен срок за транспониране 01.06.2028 г.
- [Директива \(ЕС\) 2017/1371](#) и [Регламент \(ЕС\) 2017/1939](#) - финансовите интереси на ЕС и Европейската прокуратура; Закон за обществените поръчки.

Контролът е реален, когато нарушенията могат да бъдат оспорени, сигналите се подават безопасно, а публичните средства са проследими.

9. ОКОЛНА СРЕДА И ЗДРАВЕ

Чиста вода, чист въздух, здравословна среда: какво гарантира правото на ЕС?

Водата от чешмата е с необичаен цвят или мирис. През зимата въздухът редовно е замърсен. Планира се проект, който може да засегне река или квартала ти. **Правото на ЕС поставя конкретни стандарти и дава инструменти за информация, участие и защита.**

Краткият отговор

Правото на ЕС не формулира едно общо индивидуално „право на чист въздух и вода“. Вместо това то установява конкретни задължения за качеството на питейната вода и въздуха, защитата на водите, достъпа до екологична информация, участието в решения и съдебната защита. Когато тези правила са приложими, Хартата допълва защитата чрез членове 35, 37 и 47.

1. Има ли „право на чиста околна среда“ в Хартата?

Член 37 от Хартата изисква високото равнище на опазване на околната среда и подобряването на нейното качество да бъдат включени в политиките на ЕС и гарантирани в съответствие с устойчивото развитие. Член 35 изисква висока степен на закрила на човешкото здраве във всички политики и действия на Съюза.

Член 37 е формулиран като принцип, а не като самостоятелно субективно право. Затова практическата защита обичайно идва от конкретен акт на ЕС, например правилата за питейната вода, въздуха или водните ресурси, заедно с правото на ефективна защита по член 47. Договорът за функционирането на Европейския съюз (ДФЕС) добавя принципите на предпазните мерки, превантивните действия, отстраняване на замърсяването при източника и „замърсителят плаща“.

2. Какво означава това за водата и въздуха?

За питейната вода Директива (ЕС) 2020/2184 определя здравни и качествени показатели, мониторинг и мерки при несъответствие. Тя изисква и достъпна информация за качеството на водата, а държавите трябва да подобряват или поддържат достъпа до безопасна питейна вода за всички, с особено внимание към уязвимите и маргинализираните групи.

За въздуха правото на ЕС определя норми за основни замърсители, правила за измерване и планове при превишения. Към август 2026 г. действащата рамка все още се основава главно на Директива 2008/50/ЕО. Новата Директива (ЕС) 2024/2881 е в сила, но трябва да бъде транспонирана до 11 декември 2026 г. и въвежда по-строги стандарти за 2030 г., както и по-ясни правила за достъп до правосъдие.

Най-важното правило

Не започвай от член 37 сам по себе си. Първо установи конкретното правило на ЕС, което урежда проблема, например за питейна вода, качество на въздуха, замърсяване на води или екологична информация. Когато български орган прилага това право на ЕС, релевантните права и принципи по Хартата също трябва да бъдат спазени.

ЧИСТА ВОДА И ЧИСТ ВЪЗДУХ НА ПРАКТИКА

3. Четири практически гаранции

Европейската защита работи чрез измерими стандарти, мониторинг, планове и достъп до информация. Различните режими имат различен обхват, но логиката е сходна: рискът трябва да се установи, данните да са достъпни и компетентните органи да предприемат предвидените мерки.

ПИТЕЙНА ВОДА	Водата за човешка консумация трябва да отговаря на установени показатели за качество. Изискват се мониторинг, оценка на риска и коригиращи мерки, когато има опасност за здравето.
ВОДНИ РЕСУРСИ	Рамковата директива за водите изисква предотвратяване на влошаването и защита на реки, езера и подземни води чрез планове за управление на речните басейни и програми от мерки.
ЧИСТ ВЪЗДУХ	Държавите измерват определени замърсители и при превишаване на нормите трябва да планират мерки за връщане към съответствие. Мястото и качеството на измерването също подлежат на контрол.
ДАННИ	Данните за качеството на питейната вода и въздуха трябва да се оповестяват. По Директива 2003/4/ЕО всеки може да поиска информация за околната среда от публичен орган, без да доказва специален интерес.

Как Съдът на ЕС превръща това в практика?

C-237/07, Janeczek и C-404/13, ClientEarth

Когато нормите за качество на въздуха са нарушени или има риск от превишаване, засегнатите лица трябва да могат да изискват от компетентните органи планове и мерки, предвидени от правото на ЕС. Националният съд трябва да може да провери дали органите са изпълнили тези задължения.

C-197/18, Wasserleitungsverband Nördliches Burgenland

Съдът на ЕС приема, че лица, пряко засегнати от замърсяване на подземните води с нитрати, могат да изискват допълнителни или засилени мерки, когато концентрацията надвишава или може да надвиши предвидения праг. Екологичните директиви не са само административни инструкции. Някои ясни задължения по тях могат да бъдат защитавани пред национален съд.

Важно за 2026 г.

Новата Директива (ЕС) 2024/2881 за въздуха изрично предвижда достъп до съд и при определени условия право на обезщетение за вреди на здравето, причинени от умишлено или небрежно нарушение на конкретни национални правила. Срокът за транспониране е 11 декември 2026 г., затова при конкретен спор трябва да се провери кой режим вече действа в България.

ИНФОРМАЦИЯ, УЧАСТИЕ И ДОСТЪП ДО ПРАВОСЪДИЕ

4. Как мога да участвам в решения за околната среда?

Европейското екологично право следва логиката на Орхуската конвенция: обществеността трябва да има достъп до информация, възможност да участва навреме в определени решения и да има достъп до процедура за преглед. Участието има смисъл преди решението да е окончателно, а не едва след като последиците вече са настъпили.

ГАРАНЦИЯ	КАКВО ОЗНАЧАВА	ПРИМЕР
Информация	Можеш да поискаш налична екологична информация от компетентен публичен орган, без да доказваш конкретен интерес. Отказът трябва да подлежи на обжалване.	Данни за емисии, качество на въздуха, води, разрешителни, мониторинг и мерки.
Участие	При процедури като ОВОС обществеността трябва да получи информация и реална възможност да представи становища преди решението.	Нов път, предприятие, депо или друга дейност, която може да има значително въздействие върху околната среда.

В България достъпът до информация за околната среда е уреден главно в глава втора на Закона за опазване на околната среда. Всеки има право на достъп до наличната информация без да доказва конкретен интерес; процедурата използва правилата на Закона за достъп до обществена информация.

5. Кога мога да стигна до съд?

Правото на съд зависи от конкретния режим. При отказ на информация за околната среда Директива 2003/4/ЕО изисква възможност за преглед от съд или друг независим орган. При оценка на въздействието върху околната среда (ОВОС) и други специални режими правото на ЕС изисква засегнатата общност да може да оспорва законосъобразността на определени решения, действия или бездействия.

6. Към кого да се обърна при проблем с вода или въздух?

Компетентният орган зависи от проблема. При качеството на питейната вода основни адресати са водоснабдителната организация и съответната Регионална здравна инспекция, която осъществява контрол. За състоянието на реки, подземни води, водовземане и част от контрола по Закона за водите са компетентни басейновите дирекции. За въздуха данните от националната система се публикуват от [Изпълнителната агенция по околна среда](#) (ИАОС), а общините и екоинспекциите имат конкретни функции според вида на проблема.

КАКВО МОГА ДА НАПРАВЯ?

7. Пет практически стъпки

- Провери официалните данни.** При проблем с въздуха виж данните на ИАОС; при питейната вода потърси публикуваните резултати на ВиК оператора и РЗИ; за водните тела провери данните и плановете на съответната басейнова дирекция.
- Поискай информация писмено.** Опиши точно какви данни търсиш: място, период, замърсител, измервания, разрешително или предприети мерки. За екологична информация не е необходимо да доказваш специален личен интерес.

- 3 Документирай конкретното нарушение.** Пази съобщения, решения, резултати от измервания, снимки, кореспонденция и точна хронология. Гражданските измервания могат да насочат към проблем, но официалното установяване често зависи от предвидения в закона мониторинг.
- 4 Участвай преди решението.** При ОВОС, план или разрешително следи обявленията и сроковете, поискай документите и подай становище навреме. По-късното обжалване не винаги може да замени пропуснатото участие.
- 5 Избери навреме подходящия ред за защита.** Според случая това може да е сигнал, заявление за информация, административна жалба или съдебно оспорване. Ако се позоваваш на Хартата, посочи и конкретната норма на ЕС, която прави случая европейски.

8. Къде мога да потърся помощ?

- РЗИ и водоснабдителната организация: при съмнения за качеството на питейната вода и за резултати от контрола.
- Общината, РИОСВ и ИАОС: за качество на въздуха, източници на замърсяване, контрол и официални данни.
- Басейновата дирекция и МОСВ: при проблеми с реки, подземни води, водовземане, заустяване и планове за управление.
- Съд, адвокат и правна помощ: за оспорване на акт или бездействие. Сигналът до Европейската комисия е допълнителен и не спира националните срокове.

Не смесвай сигнал, информация и обжалване

Сигналът за замърсяване може да доведе до проверка, но не отменя автоматично административен акт. Искането за информация дава достъп до данни, но не замества жалба срещу решение. Ако целта е спиране или отмяна на конкретен акт, провери своевременно специалния срок и компетентния съд.

Три неща, които да запомним

1. Чистата среда се защитава чрез конкретни правила	2. Информацията и участието са част от защитата	3. Защитата започва по национален ред
Член 37 е принцип. Реалната защита идва от измерими стандарти за вода, въздух и други компоненти на околната среда.	Можеш да търсиш данни и при определени процедури да участваш преди решението, а не само да реагираш след него.	Провери компетентния орган, срока и приложимия акт на ЕС. Хартата има значение, когато българският орган прилага право на ЕС.

Основни правни източници

- [Харта на основните права на ЕС](#), чл. 35, 37, 47, 51 и 52, §5; [ДФЕС](#), чл. 191-192.
- [Директива \(ЕС\) 2020/2184](#); [Директива 2000/60/ЕО](#) (Рамкова директива за водите).
- [Директива 2008/50/ЕО](#); [Директива \(ЕС\) 2024/2881](#) за качеството на атмосферния въздух.
- [Директива 2003/4/ЕО](#); [Директива 2011/92/ЕС](#) за ОВОС, изм. с Директива 2014/52/ЕС.
- [Орхуска конвенция](#); CEC: C-237/07, Janecsek; C-404/13, ClientEarth; C-723/17, Craeynest; C-197/18, Wasserleitungsverband.
- Закон за опазване на околната среда; Закон за водите; Закон за чистотата на атмосферния въздух; Закон за здравето; Наредба № 9/2001 г.

Чистата вода и въздухът не се защитават с едно общо обещание, а с конкретни стандарти, прозрачни данни, участие и ефективен контрол върху решенията на властта.

10. СВОБОДА НА ИЗРАЗЯВАНЕ И ГРАЖДАНСКО ПРОСТРАНСТВО

Свобода на изразяване и гражданско пространство в цифровата епоха

Публикацията ти е премахната, профилът ти е ограничен или алгоритъмът почти е скрил съдържанието. Гражданска организация е подложена на натиск заради критична кампания. **Свободата на изразяване и гражданското участие трябва да бъдат защитими и когато общественият дебат се води онлайн.**

Краткият отговор

Член 11 от Хартата защитава свободата да имаш и изразяваш мнение и да получаваш и разпространяваш информация и идеи. Член 12 защитава мирните събрания и сдружаването. В цифровата среда правото на ЕС добавя конкретни гаранции за прозрачност на платформите, медийна свобода и защита на публичното участие.

1. Какво защитава свободата на изразяване?

Член 11 от Хартата включва свободата да отстояваш мнение, да получаваш и разпространяваш информация и идеи без намеса на публичните власти и независимо от границите. Той изисква да се зачитат и свободата и плурализмът на медиите.

Защитата обхваща и изразяване, което е критично, остро или непопулярно. Особено значение има общественият и политическият дебат, защото без възможност за критика, разследване и организиране демократичното участие остава само формално.

2. Има ли граници свободата на изразяване?

Да. Свободата на изразяване не защитава всяко действие безусловно. По член 52, §1 от Хартата ограниченията трябва да са предвидени в закон, да зачитат основното съдържание на същите права и свободи и да са необходими в едно демократично общество и пропорционални (т.е. засягащи в най-малка степен свободата с оглед целта) на легитимна цел, например защита на правата на други хора, обществената сигурност или друго признато от ЕС обществено благо.

Незаконното съдържание се определя от други норми на правото на ЕС или националното право, например определени форми на подбуждане към омраза, заплахи или нарушения на авторски права. Отделно онлайн платформите могат да прилагат и собствени общи условия, включително спрямо съдържание, което не е незаконно.

Най-важното правило

Хартата не превръща частната платформа в държавен орган и не се прилага автоматично към всеки спор във Facebook, YouTube, TikTok или друга услуга. Но Законодателният акт за цифровите услуги (DSA) е пряко приложимо право на ЕС и налага на платформите конкретни процедурни задължения, включително да отчитат свободата на изразяване при прилагане на ограниченията си.

ИЗРАЗЯВАНЕ, ДЕЗИНФОРМАЦИЯ И ОНЛАЙН ПЛАТФОРМИ

3. Какви права имам при модериране на съдържание?

DSA не гарантира, че всяка публикация ще остане онлайн. Той изисква решенията за модериране да са прозрачни и оспорими и задължава посредническите услуги да прилагат собствените си ограничения добросъвестно, обективно и пропорционално, с надлежно зачитане на основните права.

МОТИВИ	Когато съдържание е премахнато, видимостта му е ограничена или профилът е санкциониран, доставчикът по правило трябва да даде ясно и конкретно изложение на причините за решението.
ЖАЛБА	Онлайн платформите трябва да поддържат безплатна вътрешна система за жалби срещу определени решения за модериране и да ги преразглеждат своевременно и без произвол.
ПРЕГЛЕД	Потребителят може да избере сертифициран орган за извънсъдебно уреждане на спорове по DSA. Това е допълнителен път и не отнема правото на съдебна защита.
СИСТЕМНИ РИСКОВЕ	Много големите платформи и търсачки трябва да оценяват и ограничават рисковете за основните права, медийната свобода, гражданския дебат и изборните процеси, включително от манипулативно разпространение на дезинформация.

Дезинформацията забранена ли е?

Не всяка невярна информация е незаконна

DSA не създава обща забрана на „дезинформацията“ и не определя кое съдържание е незаконно. Той изисква механизми срещу незаконно съдържание, а при много големите платформи и оценка и ограничаване на системни рискове, които могат да произтичат от подвеждащо или измамно съдържание, включително когато то само по себе си не е незаконно.

C-401/19, Poland v Parliament and Council

При правилата за авторското право Съдът на ЕС прие, че автоматичното предварително филтриране засяга свободата на изразяване. Допустимостта му зависи от ефективни гаранции срещу блокиране на законосъобразно съдържание и от справедлив баланс между свободата на информация и защитата на интелектуалната собственост.

Важно за 2026 г.: дълбинни фалшификати и съдържание с ИИ

От 2 август 2026 г. член 50 от Акта за изкуствения интелект въвежда правила за прозрачност при определени системи с ИИ. Сред тях са машинно разпознаваемо маркиране на генерирано или манипулирано съдържание и ясно обозначаване на дълбинни фалшификати и на определени текстове по въпроси от обществен интерес без човешки преглед или редакционен контрол. За част от системите, пуснати на пазара преди тази дата, има ограничен преходен срок до 2 декември 2026 г.

МЕДИЙНА СВОБОДА И ГРАЖДАНСКО ПРОСТРАНСТВО

4. Как ЕС защитава медийната свобода онлайн?

Свободата на изразяване включва и условията, при които професионалните медии могат независимо да достигат до аудиторията си. Европейският акт за свободата на медиите (EMFA) се прилага от 2025 г. и добавя правила за редакционна независимост, плурализъм и отношенията между медийните доставчици и най-големите онлайн платформи.

ГАРАНЦИЯ	КАКВО ОЗНАЧАВА	ЗАЩО Е ВАЖНО
Редакционна независимост	Публични органи и други участници не следва да диктуват редакционните решения извън допустимите законови граници.	Гражданите трябва да имат достъп до разнообразни източници, а не само до информация, удобна за власт или икономически интереси.
Медии във VLOP (много голяма онлайн платформа)	При определени декларираните медийни доставчици много голямата платформа дава предварителни мотиви и обичайно 24 часа за отговор преди ограничаване на видимостта за нарушение на общите условия.	Това намалява риска автоматично или прибързано модериране да прекъсне достъпа до професионално медийно съдържание.

EMFA не освобождава медиите от общите правила срещу незаконно съдържание и не им дава абсолютен имунитет от модериране. Той добавя процедурни гаранции, когато професионално медийно съдържание се ограничава от много голяма онлайн платформа, и изисква ускорено разглеждане на определени жалби.

5. Какво означава „гражданско пространство“?

Гражданското пространство е възможността хората да се сдружават, организират, протестират, упражняват контрол върху властта, защитават каузи и участват в обществен дебат без върху тях да се упражнява натиск. Член 12 от Хартата защитава свободата на мирни събрания и сдружаване, включително т.нар. неформално сдружаване (групи, които не са регистрирани като юридически лица. Например квартална група в социална мрежа).

C-78/18, Commission v Hungary

Съдът на ЕС подчертава, че свободата на сдружаване е една от съществените основи на демократичното и плуралистично общество. Той приема, че режим, който затруднява значително дейността на определени граждански организации чрез специални задължения за регистрация, публичност и обозначаване, може да ограничи член 12 от Хартата, когато е приложимо правото на ЕС.

6. Какво са SLAPP или „дела-шамари“?

Това са съдебни производства, използвани не толкова за реална защита на право, колкото за сплашване, изтощаване или заглушаване на журналисти, активисти, правозащитници и организации заради участие по въпрос от обществен интерес. Самото водене на продължително и скъпо дело може да има възпиращ ефект и върху други хора, които биха искали да говорят по същия въпрос.

Пример: медия публикува журналистически материал по въпрос от обществен интерес, свързан с дейността на голяма компания. Компанията предявява срещу медията иск за обезщетение от 1 евро. Размерът на претенцията води и до значителни разходи за правна защита. Искът впоследствие е отхвърлен от съда, но самото производство показва

как съдебен иск с много висок материален интерес може да постави сериозен финансов натиск върху медия и да има възпиращ ефект върху журналистическата работа.

Директива (ЕС) 2024/1069 въвежда гаранции срещу явно неоснователни искове и злоупотреба със съдебни производства по граждански и търговски дела с трансгранично значение гаранции, когато са насочени срещу участие по въпроси от обществен интерес.

КАКВО МОГА ДА НАПРАВЯ?

7. Пет практически стъпки

1	Запази доказателствата. Направи екранни снимки, пази линкове, датата, текста на публикацията, съобщението за премахване или ограничаване, общите условия и кореспонденцията с платформата.
2	Поискай мотиви и използвай вътрешната жалба. При модерирание провери изложението на причините и обжалвай през вътрешната система на платформата. Формулирай конкретно защо съдържанието е законосъобразно или защо правилото е приложено неправилно.
3	Използвай независимия път по DSA. При спор за решение на онлайн платформа можеш да се обърнеш и към сертифициран орган за извънсъдебно уреждане на спорове. Съдебната защита остава възможна.
4	При натиск или SLAPP не игнорирай съдебните книжа. Пази публикациите и доказателствата за обществен интерес, провери срока за отговор и потърси правна помощ. Европейската anti-SLAPP директива е важна, но конкретният български ред трябва да се провери в актуалната му редакция.
5	При намеса на публичен орган провери правното основание. Установи кой акт ограничава изразяването или сдружаването, какъв е редът за обжалване и има ли връзка с правото на ЕС. Пази националните срокове независимо от евентуален сигнал до европейска институция.

8. Къде мога да потърся помощ?

- [Онлайн платформата](#) и сертифицираните органи за извънсъдебно уреждане на спорове: за оспорване на определени решения за модерирание по Акта за цифровите услуги DSA.
- Комисията за регулиране на съобщенията: координаторът на цифровите услуги за България; приема сигнали относно спазването на DSA и участва в европейския механизъм за надзор.
- Националният съд, адвокат и правна помощ: при незаконна намеса на публичен орган, иск за вреди, заплаха от съдебно производство или необходимост от спешна защита.
- Европейската комисия и организации на журналисти и гражданското общество: за системни проблеми по правото на ЕС, информация и подкрепа; те не заместват националния съдебен ред.

Важно за България през 2026 г.

Срокът за транспониране на Директива (ЕС) 2024/1069 изтече на 7 май 2026 г. На 15 юли 2026 г. Европейската комисия изпрати официално уведомително писмо на България за несъобщено пълно транспониране. Затова не приемай, че всички anti-SLAPP гаранции вече автоматично действат във всеки български спор, а провери действащия национален ред и приложимото право на ЕС.

Три неща, които да запомним

1. Свободата важи и онлайн	2. Платформата дължи процедура	3. Гражданското участие се защитава
Изразяването и получаването на информация са основни права, но ограничения са допустими при законност, необходимост и пропорционалност.	DSA не гарантира успех на всяка публикация, но дава право на мотиви, оспорване и по-прозрачно модериране.	Свободата на сдружаване, медийната независимост и защитата срещу злоупотреба със съдебен процес са част от демократичното пространство.

Основни правни източници

- [Харта на основните права на ЕС](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/bg/ALL/?uri=CELEX:32024R1689), ОВ С 326, 26.10.2012 г., чл. 11, 12, 47, 51 и 52. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/bg/ALL/?uri=CELEX:32024R1689>
- [Регламент \(ЕС\) 2022/2065 \(DSA\)](#), чл. 14, 17, 20-21, 34-35 и 86; [Регламент \(ЕС\) 2024/1083 \(EMFA\)](#), чл. 18-19; [Регламент \(ЕС\) 2024/1689 \(AI Act\)](#), чл. 50 и 113.
- [Директива \(ЕС\) 2024/1069 за защита срещу стратегически съдебни производства \(SLAPP\)](#).
- [Директива \(ЕС\) 2019/790](#), чл. 17; CEC, C-401/19, Poland v Parliament and Council; CEC, C-78/18, Commission v Hungary.
- Решение № 405 на МС от 13.06.2024 г.; [Европейска комисия, процедура за нарушение относно Директива \(ЕС\) 2024/1069, 15.07.2026 г.](#)

Свободата на изразяване в цифровата епоха не означава пространство без правила.

Тя означава правила, които са прозрачни, оспорими и пропорционални и оставят реално място за критика, медии и гражданско участие.